

8. LÕIMUMISPROTSESSI NÄITAJAD: LÕIMDIMENSIOONID JA LÕIMKLASTRID

Jüri Kruusvall

Lõimumise kahe osapoolena käsitletavat eestlased ja Eestis elavad teisest rahvusest inimesed ei ole sisemiselt ühtsed grupid, vaid koosnevad omakorda mitmetest erinevate omaduste ja vajadustega alamgruppidest. Lõimumisvaldkonna arengukava „Lõimuv Eesti 2020“ viitab uuringute tulemusena selgunud sihtrühma keelelist, poliitilist ja sotsiaalset lõimumist mõõtvatele indeksitele (dimensioonidele) ja lõimklastritele, mis näitavad inimeste erinevaid vajadusi ja lõimumismustreid. Sihtrühmapõhise lähenemise kohaselt vajavad eesti keelest erineva emakeelega Eesti elanikkonnarühmad lõimumispotsessis erinevat lähenemist ja lõimklastrite põhisena välja töötatavaid ning sihtrühma erinevaid vajadusi silmas pidavaid toetusmeetmeid. Lõimumise mitmepoolsest iseloomust tulenevalt tähendab see ka eestikeelsetele püsielanikele ja ühiskonnale tervikuna suunatud lõimumist toetavate tegevuste kavandamist.

Käesolevas peatükis käsitletakse eestlaste ja Eestis elavate teisest rahvusest inimeste erinevaid lõimdimensioone ja lõimklastreid, ning võimalusi lõimumisprotsessi klasteripõhiseks mõtestamiseks nii kogu ühiskonna kui ka regionide tasandil.

8.1 Teisest rahvusest elanike lõimdimensioonid

Lõimumise dimensioonid ehk mõõtmed on mitmest üksik-tunnusest andmeanalüüsi meetoditega moodustatud koond-tunnused (indeksid), mis lisatakse uuringu andmestikku ja mida saab edasises analüüsis kasutada iga uuringusse kaasatud indiviidi iseloomustamiseks. Teisest rahvusest elanike lõimdimensioonide moodustamise aluseks olevad lähtetunnused valiti välja Integratsiooni monitooringu 2011. aasta uuringu aruandes. Nende tunnuste alusel moodustati lõimumisvaldkonna sotsiaalsete gruppide uuringus lõimdimensioonide loendusindeksid. Loendusindeksi puhul saab indiviid seda rohkem palle, mida enam indeksi koosseisu lülitatud tingimusi (lähtetunnuste teatavaid väärtusi) on tema puhul täidetud. Samu lähtetunnuseid ja indeksite moodustamise meetodit on kasutatud ka käesoleva uuringu andmete analüüsil (vaata täpsemalt metoodika osa alapeatükk 8.7).¹

Lõimumise dimensioonide sisu lähtub lõimumise ja lõimumispoliitika käsitluse kolmest põhiteemast: kodakondsus ja kodanikuidenditeet, keeleoskus ja keelekasutus ning sotsiaalne ja poliitiline osalus. Lõimdimensiooni „kohanikuidenditeet“ mõõtva loendusindeksi moodustamisel eeldatakse, et enamlõimunud venekeelsed elanikud on omandanud Eesti kodakondsuse, väärtustavad seda ja seostavad kodakondsuse omamist poliitilise aktiivsusega, peavad end kodanikena ühiskonnas mõjukateks ning tunnevad ühtekuuluvust Eesti riigi ja eesti rahvaga. Lõimdimensioon „eestikeelsus“ lähtub eeldusest, et enamlõimunud venekeelsed elanikud valdavad paremini eesti keelt ja kasutavad seda aktiivselt suhtlemisel eestlastega ning eestikeelse meedia tarbimisel. Lõimdimensioon „osalus“ sisaldab endas poliitilist osalust (hästilõimunud venekeelsed elanikud on eeldatavasti poliitiliselt aktiivsed ja pädevad ka väljaspool valimisi, tunnevad huvi Eesti sisepoliitika ja riigiasutuste tegevuse vastu), sotsiaalset osalust (paremini lõimunud osalevad enam

kodanikuühendustes) ja kultuurilist osalust (enamlõimunud külastavad Eestis toimuvaid kultuuri ja spordi suurüritusi). Tunnuste loetelu, mille alusel loendusindeksid moodustati, on toodud peatüki lõpus olevas metoodika osas (8.7).

Saadud indeksite jaotused jagati kolmeks tasemeks: kodanikuidenditeet (madalam: 0–2 palli, keskmine: 3–4 palli, kõrgem: 5–8 palli), eestikeelsus (puuduv: 0 palli, madalam: 1–2 palli, kõrgem: 3–4 palli) ja osalus (madalam: 0–1 palli, keskmine: 2–3 palli, kõrgem: 4–6 palli). Tasemete määramisel on aluseks 2011. aasta integratsiooni monitooringu andmestikus moodustatud dimensioonide tasemed, et oleks võimalik selgitada toimunud muutusi. Tabelis 8.1 on toodud teistest rahvustest elanike lõimdimensioonide jaotused tasemete kaupa ja indekstunnuste keskmised väärtused täiskasualal, võrrelduna 2011. aasta andmetega (võrrelda saab ainult 15–74-aastaste vastajate andmeid).

Kodanikuidenditeet: Eesti teisest rahvusest elanike seas on umbes 30% madalama taseme, üle 40% keskmise taseme ja ligi 30% kõrgema taseme kodanikuidenditeedi kandjaid. Keskmine kodanikuidenditeedi näitaja on teisest rahvusest elanikel 3,5 (skaalal 0–8 palli). Viimase viie aasta jooksul ei ole kodanikuidenditeedi tasemete proportsioonides ja keskmises väärtuses muutusi toimunud.

Eestikeelsus: Puuduv eestikeelsus iseloomustab enam kui veerandit teisest rahvusest inimestest Eestis, madalam eestikeelsuse tase on omane ligi 30%-le ja kõrgem tase vähem

kui poolele Eesti teisest rahvusest elanikest. Keskmine eestikeelsus on 2,0 palli (skaalal 0–4). 2011. aastaga võrreldes (15–74-aastaste grupis) ei ole teisest rahvusest elanike eestikeelsuse tasemete jaotuses ega ka keskmistes väärtustes olulisi muutusi toimunud.

Osalus: Ligi 20% teisest rahvusest elanikest on madalama osaluse tasemega, neist poolele on omane keskmine ja umbes kolmandikule kõrgem osaluse tase. Keskmine osaluse näitaja on 2,8 (skaalal 0–6). Viie viimase aastaga on madalama osaluse tasemega teisest rahvusest elanike osakaal langenud ja kõrgema osaluse tasemega elanike osakaal tõusnud. Osaluse keskmine tase on oluliselt kasvanud.

Joonis 8.1 ja tabel 8.2 annavad ülevaate teisest rahvusest elanike lõimdimensioonide keskmiste väärtuste ja tasemete erinevustest Eesti regionide lõikes. Nagu võiski eeldada, iseloomustab kõige kõrgem eestikeelsus muude Eesti piirkondade teisest rahvusest elanikke (70% kõrgem tase), järgneb Tallinn, ja kõige madalamad on eestikeelsuse näitajad Ida-Virumaal (ligi pooltel puudub). Kodanikuidenditeedi ja osaluse näitajad on kõige kõrgemad Tallinna teisest rahvusest elanike seas (kõrgem tase vastavalt 37% ja 40%-l), järgnevad muud Eesti piirkonnad (kõrgem tase vastavalt 31% ja 35%-l) ning jällegi kõige madalamad Ida-Virumaal (madalam tase vastavalt 42% ja 31%-l).

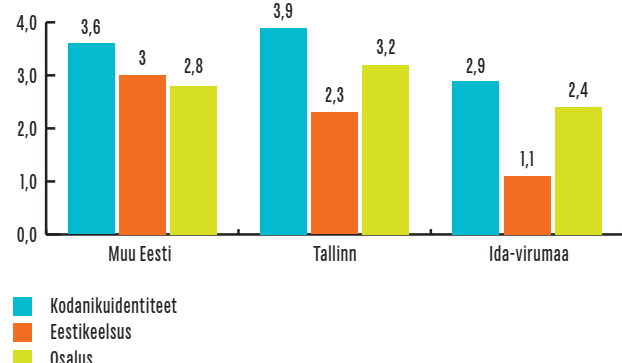
Tabel 8.1. Teisest rahvusest elanike lõimdimensioonide tasemejaotus, % (Integratsiooni monitooring 2011 ja 2015)

Tase	Kodanikuidenditeet			Eestikeelsus			Osalus		
	2011	2015 (15–74)	2015 (15+)	2011	2015 (15–74)	2015 (15+)	2011	2015 (15–74)	2015 (15+)
Madalam (Ek puuduv)	30	30	30	20	24	27	24	18	18
Keskmine (Ek madalam)	41	41	42	32	29	29	52	48	50
Kõrgem	29	29	28	48	47	44	24	33	32
Keskmine (skaalal)	3,46 (0-8)	3,52 (0-8)	3,49 (0-8)	2,14 (0-4)	2,13 (0-4)	2,03 (0-4)	2,52* (0-6)	2,86* (0-6)	2,82 (0-6)

* statistiliselt oluline erinevus

¹ Kruusvall, J. (2013) Lõimumise dimensioonid ja klastrite moodustamine. Lõimumisvaldkonna sotsiaalsete gruppide uuring. Uuringu raport (lk. 12–41). Tallinn: TLÜ RASI.

Joonis 8.1. Teisest rahvusest elanike lõimdimensioonide keskmised väärtused regioonide lõikes (Integratsiooni monitoriing 2015)

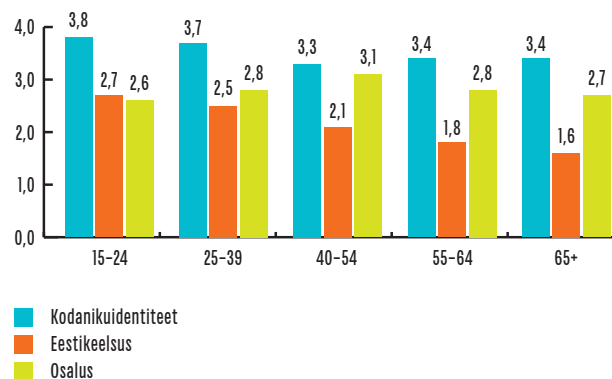
Tabel 8.2. Teisest rahvusest elanike lõimdimensioonide tasemed regioonide lõikes, % (Integratsiooni monitoriing 2015)

	Tase	Muu Eesti	Tallinn	Ida-Virumaa
Kodanikuidentiteet	Madalam	28	23	42
	Keskmine	41	40	41
	Kõrgem	31	37	16
	Kokku	100	100	100
Eestikeelsus	Puuduv	6	19	47
	Madalam	24	27	36
	Kõrgem	70	54	17
	Kokku	100	100	100
Osalus	Madalam	15	12	31
	Keskmine	50	48	47
	Kõrgem	35	40	22
	Kokku	100	100	100

Vanusegruppide lõikes vaadatuna näeme selget tendentsi: vanuse kasvades kahaneb eestikeelsuse keskmise näitaja (joonis 8.2). Kõige kõrgem eestikeelsus on iseloomulik 15–24-aastastele teisest rahvusest elanikele (keskmise 2,7) ja kõige madalam üle 65-aastastele (keskmise 1,6). Kodanikuidentiteedi tase on suhteliselt kõrgem kahes nooremas

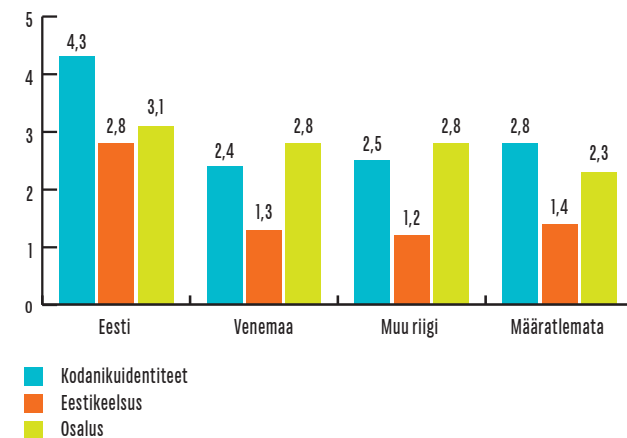
vanuserühmas (15–39-aastased, keskmine 3,7–3,8) ning mõnevõrra madalam ülejäänud vanusegruppides (3,3–3,4). Osaluse tase on kõrgem keskmistes teisest rahvusest elanike vanuserühmades (kõrgeim vanuses 40–54 aastat, keskmine 3,1), ja madalam kõige nooremate (15–24-aastaste) ja kõige vanemate (65+) inimeste puhul (keskmise 2,6–2,7).

Joonis 8.2. Teisest rahvusest elanike lõimdimensioonide keskmised väärtused vanuse lõikes (Integratsiooni monitoriing 2015)

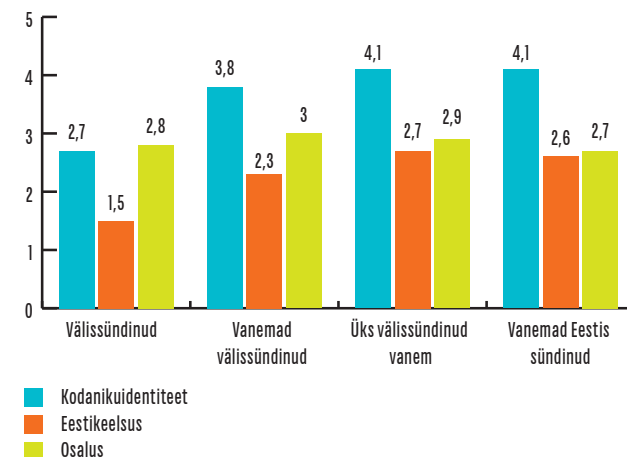

Kodakondsuse lõikes vaadatuna paistavad silma Eesti kodanikest teisest rahvusest elanikud, kelle kodanikuidentiteedi ja eestikeelsuse keskmised näitajad on teistest kodakondsuse kategooriatest oluliselt kõrgemad (keskmised vastavalt 4,3 versus 2,4–2,8, ja 2,8 versus 1,2–1,4) (joonis 8.3). Osaluse puhul erinevused nii suured ei ole, suurem vahe on pigem teisest rahvusest Eesti kodanike ja määratlemata kodakondsusega elanike vahel (keskmised vastavalt 3,1 ja 2,3).

Joonis 8.3. Teisest rahvusest elanike lõimdimensioonide keskmised väärtused kodakondsuse lõikes (Integratsiooni monitoriing 2015)

Joonis 8.4. Teisest rahvusest elanike lõimdimensioonide keskmised väärtused põlvkondade lõikes (Integratsiooni monitoriing 2015)

Joonisel 8.4 võime näha ka teisest rahvusest elanike põlvkondlike erinevusi lõimdimensioonide keskmistes väärtustes. Nii kodanikuidentiteet kui ka eestikeelsus suurenevad põlvkonnaga – kui teisest rahvusest elanike esimese põlvkonna

ehk välissündinute puhul on keskmised näitajad kõige väiksemad (vastavalt 2,7 ja 1,5), siis kolmanda põlvkonna puhul (kes ise ja kelle üks või mõlemad vanemad on juba sündinud Eestis) on keskmised näitajad kõige suuremad (vastavalt 4,1 ja 2,7). Osaluse keskmise taseme puhul olulisi põlvkondlikke erinevusi ei ilmne.

8.2 Eestlaste lõimdimensioonid

Eestlaste lõimdimensioone varasemates uuringutes koondtunnustena moodustatud ei ole. Kuna rahvusvähemuste lõimumist enamusrahvusega soodustab see, kuivõrd vähemuse esindajaid kaasatakse ühisesse ühiskondlikku ellu ja kultuuriellu, siis määratlesime ühe eestlaste kaasavat suhtumist mõõtvat dimensioonina kaasamisvalmiduse. Et eesti keele ja kultuuri säilimisele ja arendamisele kaasaaitamine on Eesti lõimumispoliitika põhiseaduslik ülesanne, valisime teiseks eestlaste lõimdimensiooniks eesti keele ja selle kasutamise tähtsustamise. Kolmandaks mõõtmeks on osaluse mõõde, sest mida aktiivsemalt eestlased ise ühiskondlikus elus osalevad, seda suuremaid võimalusi nad osalemiseks loovad ja näitavad eeskujuga ka teisest rahvusest elanikele. Et osaluse mõõde lisamine eestlaste lõimdimensioonide hulka ei pruugi tunduda arusaadav, siis põhjendame seda siin veidi pikemalt.

Eestlased kui enamusrühm ühiskonnas on vähemustele osaluse eeskujuks esiteks selles mõttes, et nad kujundavad ühiskonnas üldlevinud kollektiivse käitumise mudeleid. Näiteks vähemuse poliitilise aktiivsuse intensiivsus ja vormid sõltuvad oletatavasti paljuski sellest, milliseks on poliitilise aktiivsuse avaldused kujunenud ühiskonnas tervikuna: näiteks, kui sageli korraldatakse avalikke koosolekuid, meeleavaldusi või pöördatakse ettepanekutega institutsioonide poole. Teiseks loovad enamusrühma liikmed, st eestlased, oma osalusega eeldusi osalemiseks ka vähemustele, hoides elus näiteks kultuuri- ja rahvaspordiürituste traditsiooni. Kolmandaks on osaluse mitmesugused vormid need, kus vähemuste ja enamuse esindajad realselt kokku saavad

Tabel 8.3. Eestlaste lõimdimensioonide tasemejaotus, % (Integratsiooni monitooring 2011 ja 2015)

Tase	Kaasamisvalmidus			Eesti keele tähtsus			Osalus		
	2011	2015 (15-74)	2015 (15+)	2011	2015 (15-74)	2015 (15+)	2011	2015 (15-74)	2015 (15+)
Madalam	18	19	19	19	9	8	12	10	11
Keskmine	38	43	43	54	49	50	48	49	48
Kõrgem	44	38	38	27	42	42	40	41	41
Keskmine (skaalal)	4,12* (0-8)	3,94* (0-8)	3,93 (0-8)	2,67* (0-6)	3,22* (0-6)	3,22 (0-6)	3,17 (0-6)	3,26 (0-6)	3,25 (0-6)

* statistiliselt oluline erinevus

(näiteks ameti- ja kutseühingud) ning tekib võimalus ühisteks aruteludeks ühiskondlike probleemide üle.

Osalus on ka ainus dimensioon, mille alusel saab võrrelda eestlaste ja teisest rahvusest elanike üldist lõimitust ühiskonda. Vähemustelt ei saa oodata suuremat aktiivsust ühiskondlikus elus osalemisel kui seda väljendab enamus ise, teisest rahvusest elanike osaluse määra saab hinnata vaid eestlaste osaluse taseme taustal.

Kaasamisvalmiduse indeksi koostamisel eeldame, et teisest rahvusest elanike kaasamisele enam orienteeritud eestlased omavad positiivset hoiakut mitmekultuurilise ühiskonna suhtes; leiavad, et teistest rahvustest elanike arvamus tuleks rohkem arvestada ja nende esindajaid kaasata Eesti riigi ja majanduse juhtimisse; väärtustavad Eesti kodakondsuse omandamist teisest rahvusest elanike poolt kui olulist tegurit nende lõimumisel Eesti ühiskondlikku ellu ja tööalase karjääri tegemisel Eestis.

Eesti keele tähtsustamise lõimdimensiooni koostamisel lähtusime eeldusest, et eesti keele tähtsust rõhutavad eestlased väärtustavad eesti keelt ja kultuuri, rõhutavad Eesti kodakondsuse omandamise puhul eesti keele oskuse tähtsust, näevad venekeelse elanikkonna ühiskondlikku ellu kaasamise olulise tingimusena eesti keele kasutamist nende arvamusi liidrite poolt ja meedia eestikeelsust, kasutavad ka ise aktiivselt eesti keelt venekeelsete elanikega suhtlemisel.

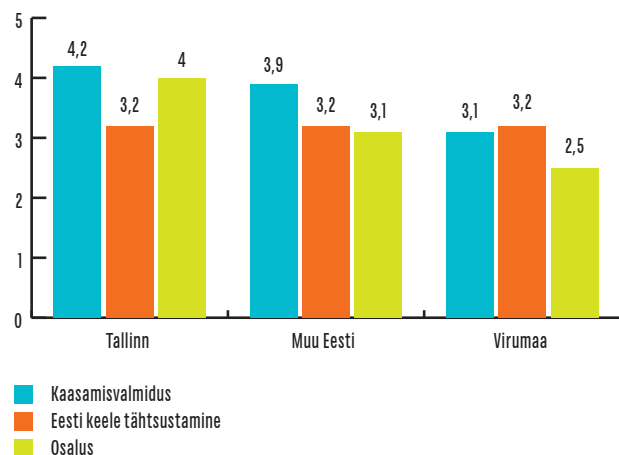
Osaluse lõimdimensioon moodustati analoogselt teiste rahvuste samasuguse dimensiooniga. Ka eestlaste puhul sisaldab see endas poliitilist osalust (kõrgema osalusega eestlased on eeldatavasti poliitiliselt aktiivsed ja pädevad ka väljaspool valimisi, tunnevad huvi Eesti sisepoliitika ja riigiinstitutsioonide tegevuse vastu), sotsiaalset osalust (osalevad enam kodanikeühendustes) ja kultuurilist osalust (külästavad Eestis toimuvaid kultuuri ja spordi suurüritusi).

Saadud indekseid jaotused jagati kolmeks tasemeks: kaasamisvalmidus (madalam: 0-2 palli, keskmine: 3-4 palli, kõrgem: 5-8 palli), eesti keele tähtsus (madalam: 0-1 palli, keskmine: 2-3 palli, kõrgem: 4-6 palli) ja osalus (madalam: 0-1 palli, keskmine: 2-3 palli, kõrgem: 4-6 palli). Tabelis 8.3 on toodud eestlaste lõimdimensioonide jaotused tasemetega kaupa ja indekstunnuste keskmised väärtused täisskaalal võrrelduna 2011. andmetega (võrrelda saab ainult vanuses 15-74 vastajate andmeid).

Vähem kui 40%-l eestlastel on kõrgem, rohkem kui 40%-l keskmine ja ligi 20%-l madalam kaasamisvalmiduse tase. 2011. aastaga võrreldes on kaasamisvalmidus mõnevõrra vähenenud (seda just kõrgema taseme arvukuse väikese languse ja keskmise taseme sama suure kasvu arvel). Keskmiste väärtuste võrdlus näitab siiski languse statistilist olulisust. Eesti keele tähtsustamise tase on seevastu viie aastaga oluliselt kasvanud (kui 2011. aastal oli kõrgem tase 27%-l, siis nüüd juba 42%-l eestlastest), ka keskmiste võrdlus näitab

olulist kasvu. Keskmine eesti keele tähtsustamise tase on nüüd pooltel ja madalam tase vaid 8%-l eestlastest. Osaluse ulatus 2011. aastaga võrreldes ei ole eestlaste puhul muutunud, endiselt on nende seas umbes 40% kõrgema, ligi 50% keskmise ja umbes 10% madalama osaluse tasemega inimesi.

Joonis 8.5. Eestlaste lõimdimensioonide keskmised väärtused regioonide lõikes (Integratsiooni monitooring 2015)

Regioonide lõikes vaadatuna (joonis 8.5, tabel 8.4) on kõige kaasamisvalmimad ja ühiskondlikus elus kõige rohkem osalevad eestlased Tallinnas (kõrgem tase on vastavalt 45%-l ja 61%-l), järgnevad muude piirkondade eestlased, ja kõige madalam on keskmine kaasamisvalmidus ja osalus Virumaa eestlaste seas (vastavalt 26% ja 22%). Eesti keele tähtsustamise osas eestlastel keskmiselt piirkondlikke erinevusi ei ole. Siiski võib märkida, et Virumaa eestlaste seas on eesti keelt väga tugevalt tähtsustavate (kõrgema taseme gruppi kuuluvate) inimeste osakaal 10% kõrgem kui Tallinnas ja muudes piirkondades, ulatudes üle 50%. 2011. aastaga võrreldes on eestlaste keskmine osaluse tase Tallinnas tõusnud, muudes piirkondades samaks jäänud ja Virumaal langenud. Võrdluseks võib öelda, et teisest rahvusest elanike osaluse tase

on tõusnud kõigis kolmes piirkondlikus grupis ja Virumaal läheneb see juba eestlaste keskmisele osaluse tasemele.

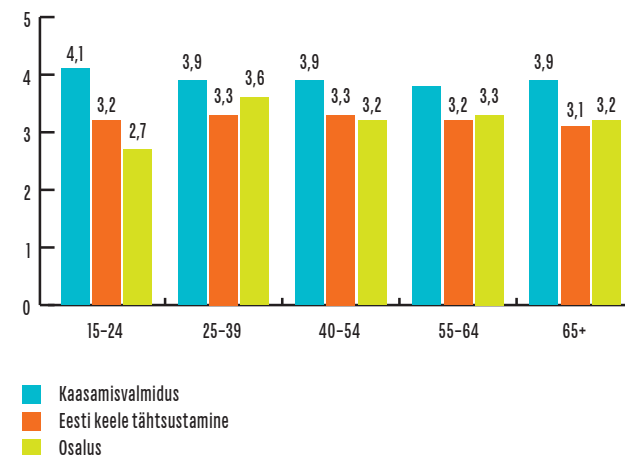
Tabel 8.4. Eestlaste lõimdimensioonide tasemejaotus regioonide lõikes, % (Integratsiooni monitooring 2015)

	Tase	Tallinn	muu Eesti	Virumaa
Kaasamisvalmidus	Madalam	16	18	39
	Keskmine	39	45	34
	Kõrgem	45	37	26
	Kokku	100	100	100
Eesti keele tähtsus	Madalam	12	6	15
	Keskmine	48	52	33
	Kõrgem	39	41	51
	Kokku	100	100	100
Osalus	Madalam	5	12	22
	Keskmine	34	51	57
	Kõrgem	61	36	22
	Kokku	100	100	100

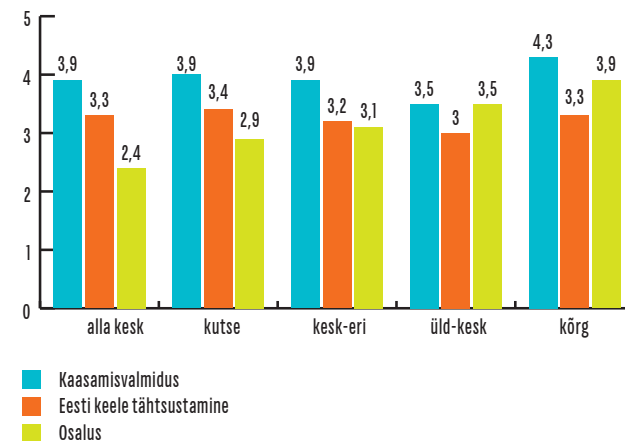
Vanuselisi erinevusi eestlaste lõimdimensioonide keskmistes väärtustes peaaegu ei ole (joonis 8.6). Märkida võib vaid 25–39-aastaste mõnevõrra suuremat ja 15–24-aastaste mõnevõrra väiksemat osaluse taset. Eesti keele tähtsustamise keskmiste erinevused puuduvad ja ka kaasamisvalmiduse puhul on need väga väikesed.

Kui eestlaste osaluse määr sõltub nende haridusest peaaegu lineaarselt (kõige madalam on see alla keskaridusega ja kõige suurem kõrgharidusega rühmas), siis teiste dimensioonide puhul on erinevused väiksemad (joonis 8.7). Märkida võib üldkeskaridusega eestlaste mõnevõrra madalamat kaasamisvalmiduse ja eesti keele tähtsustamise taset, ja kõrgharidusega eestlaste kõrgemat kaasamisvalmiduse taset.

Joonis 8.6. Eestlaste lõimdimensioonide keskmised väärtused vanuse lõikes (Integratsiooni monitooring 2015)

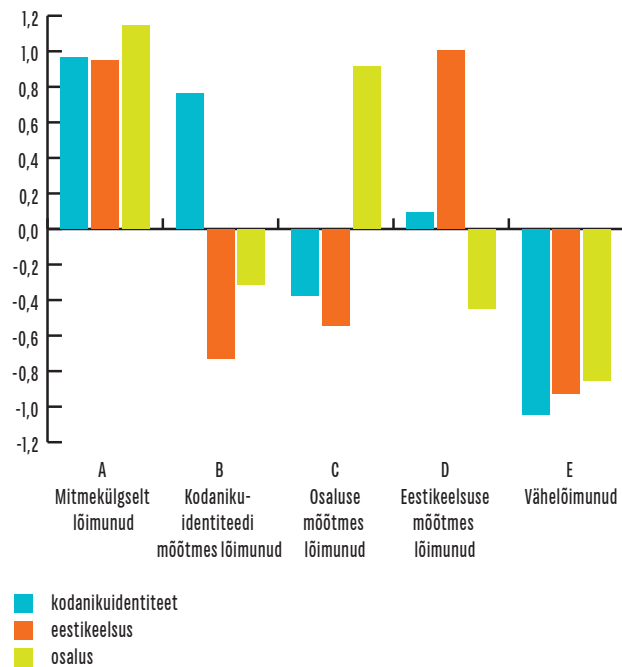
Joonis 8.7. Eestlaste lõimdimensioonide keskmised väärtused hariduse lõikes (Integratsiooni monitooring 2015)

8.3 Teistest rahvustest elanike lõimklastrid

Lõimumisvalkonna sotsiaalsete gruppide uuringu raames viidi läbi ka 2011. aasta monitooringu andmete põhjal teistest rahvustest vastajate lõimdimensioonide klasteranalüüs.² Analoogsel põhimõttel moodustatud lõimdimensioonide alusel tegime klasteranalüüsi ka käesolevas uuringus (vt meetodika osa 8.7.). Joonisel 8.8 on esitatud kolme teistest rahvusest elanike lõimdimensiooni standardiseeritud tunnuste keskmised väärtused tekkinud klastrigruppide lõikes. Lõimdimensioonide keskmiste väärtuste konfiguratsiooni alusel saame anda klastrigruppidele ka nimetused.

Joonis 8.8. Teistest rahvustest elanike lõimdimensioonide standardiseeritud keskmised väärtused klastrigruppide lõikes (Integratsiooni monitooring 2015)

2 Kruusvall, J. (2013) Lõimumise dimensioonid ja klastrite moodustamine. Lõimumisvalkonna sotsiaalsete gruppide uuring. Uuringu raport (lk. 12-41). Tallinn: TLÜ RASI

Mitmekülgsest lõimunud teistest rahvustest elanikud (klaster A) on need, kelle kodanikuidentiteedi, eestikeelsuse ja osaluse keskmised näitajad on üldisest teisest rahvusest elanike keskmisest tasemest (nulljoonel) oluliselt kõrgemad. Kodanikuidentiteedi mõõtmises lõimunuid (B-klaster) iseloomustab kodanikuidentiteedi dimensiooni keskmisest oluliselt kõrgem tase, eestikeelsuse näitaja jääb selle klasteri puhul keskmisest madalamaks ja osaluse dimensioon jääb lähedale üldisele keskmisele. Osaluse mõõtmises lõimunutel (C-klaster) on keskmisest oluliselt kõrgem osaluse näitaja, kodanikuidentiteedi ja eestikeelsuse dimensioonid jäävad keskmisest veidi madalamaks. Eestikeelsuse mõõtmises lõimunute (D-klaster) puhul näeme eestikeelsuse näitaja oluliselt keskmisest kõrgemat taset, kodanikuidentiteet on üldisel keskmisel tasemel, osaluse näitaja aga veidi keskmisest madalam. Vähelõimunud teistest rahvustest elanikke (E-klaster) iseloomustab kõigi kolme lõimdimensiooni keskmisest oluliselt madalam tase.

Tabel 8.5. Teistest rahvusest elanike klastrirühmade arvukus ja protsentuaalne jaotus (Integratsiooni monitooring 2011 ja 2015)

Klastrid	2011 N	2011 %	2015 %	2015 N	Klastrid
A mitmekülgsest lõimunud	179	22	20	139	A mitmekülgsest lõimunud
B kodaniku- ja osaluse mõõtmises lõimunud	124	15	15	106	B kodanikuidentiteedi mõõtmises lõimunud
C keeleoskuse ja osaluse mõõtmises lõimunud	144	18	16	116	C osaluse mõõtmises lõimunud
D kodaniku- ja keeleoskuse mõõtmises lõimunud	145	18*	24*	174	D eestikeelsuse mõõtmises lõimunud
E vähelõimunud	210	26	25	180	E vähelõimunud
Kokku	802	100	100	714	

* statistiliselt oluline erinevus

Kaheks suuremaks rühmaks on vähelõimunud (E) ja eestikeelsuse mõõtmises lõimunud (D), kumbki moodustab teisest rahvusest elanikest veerandi (vt tabel 8.5.). Üks viiendik teisest rahvusest elanikest on mitmekülgsest lõimunud (A) ja umbes 15% on nii kodanikuidentiteedi mõõtmises lõimunud

teisest rahvusest elanikke (B) kui ka osaluse mõõtmises lõimunuid (C). Võrreldes 2015. aasta klasterijaotust eelmise integratsiooni monitooringu jaotusega (2011) on näha nende üsna suurt sarnasust. Oluliselt on viie aasta jooksul suurenenud vaid D klasteri arvukus.

Piirkondade lõikes vaadatuna on teisest rahvusest inimeste seas mitmekülgsest lõimunuid (A) suhteliselt rohkem muudes Eesti piirkondades (28%) ja Tallinnas (25%) (tabel 6). Eestikeelsuse mõõtmises lõimunuid (D) on arvukamalt muudes piirkondades ja vähelõimunuid (E) Ida-Virumaal (ent vähelõimunuid on enam kui viiendik ka muude piirkondade teisest rahvusest inimeste hulgas). Tallinnas ja muudes piirkondades on suurimateks klasterigruppideks mitmekülgsest lõimunud ja eestikeelsuse mõõtmises lõimunud, Ida-Virumaal aga vähelõimunud (45%) ja osaluse mõõtmises lõimunud.

Tabel 8.6. Teistest rahvusest elanike lõimklastrite jaotus Eesti piirkondade lõikes, % (Integratsiooni monitooring 2015)

	Muu Eesti	Tallinn	Ida-Virumaa	Kokku
A Mitmekülgsest lõimunud	28	25	5	20
B Kodanikuidentiteedi mõõtmises lõimunud	8	17	18	15
C Osaluse mõõtmises lõimunud	7	19	20	16
D Eestikeelsuse mõõtmises lõimunud	36	26	13	24
E Vähelõimunud	22	13	45	25
Kokku	100	100	100	100

Kodakondsuse lõikes vaadatuna näeme klasterijaotust tabelis 8.7. Eesti kodakondsusega teistest rahvustest elanikest on mitmekülgsest lõimunud vaid üks kolmandik (nii oli see ka 2011. aasta klasteranalüüsi puhul), veidi üle kolmandiku on ka eestikeelsuse mõõtmises lõimunuid (kelle kodanikuidentiteet on võrdlemisi madal), ülejäänud on samuti osalise lõimumistasemega. Seega ei anna Eesti kodakondsuse olemine veel garantiid, et teisest rahvusest elanike lõimumine on toimunud heal tasemel. Venemaa kodanike seas kohtame

kõige arvukamalt vähelõimunud ja osaluse mõõtmis lõimunud, aga nende hulgas on ka näiteks kõrge kodanikuidentiteediga inimesi (15%) ja isegi eestikeelsuse mõõtmis lõimunud. Määratlemata kodakondsusega inimeste seas on rohkem vähelõimunud (40%), ent seal on arvukalt ka B, C ja D klasteri esindajaid.

Kordan siinkohal seda, mida kirjutasin juba lõimumisvalkonna sotsiaalsete gruppide uuringus: klasterite põhine analüüs näitab, et kodakondsuse tunnuse alusel ei saa lõimumis-meetmeid diferentseerida, ükski kodakondsusrühm ei ole tervikuna liiga palju ega liiga vähe lõimunud, vaid koosneb väga erinevate lõimumisprobleemidega inimestest.

Teistest rahvustest elanike paremaks lõimumiseks tuleb läh-tuda nende klasterikuuluvuse analüüsist: lisaks keeleõppe tõhustamisele on vaja ka kodanikuidentiteedi kasvatust ja ühiskondlikku ellu kaasamist.

Tabel 8.7. Erinevate kodakondsusrühmade klasterikoosseis, % (Integratsiooni monitoring 2015)

	Eesti	Venemaa	Muu riigi	Määratle-mata	Kokku
A Mitmekülgset lõimunud	33	4	5	6	20
B Kodanikuidentiteedi mõõtmis lõimunud	13	15	26	19	15
C Osaluse mõõtmis lõimunud	10	23	21	21	16
D Eestikeelsuse mõõtmis lõimunud	36	11	5	15	24
E Vähelõimunud	8	46	42	40	25
Kokku	100	100	100	100	100

Järgnevad tabelid (8.8. ja 8.18. lisas) kajastavad lõimklasteri sisemist struktuuri nii lõimdimensioonide tasemetel kui ka sotsiaaldemograafiliste andmete alusel. Nende põhjal anname allpool kõigile klasteritele lühikese iseloomustuse.

Tabel 8.8. Teisest rahvusest elanike lõimdimensioonide tasemed lõimklasterite lõikes, % (Integratsiooni monitoring 2015)

Tase		A Mitmekülgset lõimunud	B Kodanikuidentiteedi mõõtmis lõimunud	C Osaluse mõõtmis lõimunud	D Eestikeelsuse mõõtmis lõimunud	E Vähelõimunud
Kodaniku-identiteet	Madalam	1	-	37	18	77
	Keskmine	32	48	60	56	23
	Kõrgem	67	52	3	26	-
	Kokku	100	100	100	100	100
Eesti-keelsus	Puuduv	-	39	37	-	61
	Madalam	11	59	49	2	38
	Kõrgem	89	2	15	98	2
	Kokku	100	100	100	100	100
Osalus	Madalam	-	18	-	20	44
	Keskmine	12	73	24	77	56
	Kõrgem	88	9	76	3	-
	Kokku	100	100	100	100	100

Klaster A – „mitmekülgset lõimunud“ moodustab 20% Eesti teisest rahvusest elanikest (vanuses 15+). A-klasterisse kuulujatest 57% elab Tallinnas ja 35% muudes Eesti piirkondades (va Ida-Virumaa). Sellesse klasterisse kuuluvad valdavalt Eestis sündinud (78%, sh 35%-l on ka üks või mõlemad vanemad Eestis sündinud), nooremad (71% on alla 50-aastased), haritumad (27% on keskeriharidusega ja 43% kõrgharidusega), majanduslikult paremini toime tulevad (70% tulevad raskusteta toime) inimesed. Võrreldes teiste klasteritega on selles klasteris suhteliselt enam esindatud vastutavat tööd tegevad inimesed (32%) ja selles on vähem mittetöötavaid inimesi (34%). Ka üldine rahulolu tase on sellesse klasterisse kuulujatel teistest kõrgem (36% kõrgem tase). Mitmekülgset lõimunud iseloomustavad järgmised aspektid: keskmisest tunduvalt kõrgem kodanikuidentiteet (nendest 67%-l on kõrgem ja 32%-l on keskmine tase, sh 87% on Eesti kodanikud, 85% peab end Eesti rahva hulka kuuluvaks, 79% jaoks on Eesti ainus kodumaa, 50% on kindel, et Eesti kodakondsus võimaldab osaleda poliitilises elus, ja 65% arvates sõltub

asjade kulg riigis ka temast endast, 83% on osalenud valimistel), eestikeelsus (89%-l on kõrgem tase, sh 78%-l on aktiivne keeleoskus, 86% suhtleb püsivalt eestlastega eesti keeles, 78% alustab või jätkab eestlastega suheldes juttu eesti keeles, 83% peab vähemalt üht eestikeelset meediakanalit endale oluliseks teabeallikaks) ja Eesti ühiskondlikus elus osalemine (88%-l on kõrgem tase, sh 91% tunneb huvi Eesti sisepoliitika vastu, 82% on külastanud kultuuri- ja spordisuurüritusi, teiste klasteritest sagedamini ollakse osalenud poliitilistes aktsioonides – 66% ja osaletakse kodanikeühendustes – 48%). A-klasterisse kuulujatel teisest rahvusest elanikel on keskmiselt kõige rohkem erinevaid püsisuhtevõrgustikke, milles on ka eestlasi (4,3), erinevaid eestlastega suhtlemise sfääre (6,3) ja keskmiselt kõige suurem valmisolek osaleda koos eestlastega ühistes kollektiivides.

Klaster B – „kodanikuidentiteedi mõõtmis lõimunud“ - moodustab 15% Eesti teisest rahvusest elanikest. Selles klasteris domineerivad naisvastajad (72%), vanemad vanuserühmad

(keskmine vanus 54 aastat; 55-aastaseid ja vanemaid on 57%), valdavaks on keskeriharidus (47%) ning suhteliselt rohkem on ka alla keskeriharidusega inimesi (18%), majanduslikult tullakse toime mitte kõige paremini (56%-l on raskusi). Eestis on sündinud 64% klastrisse kuulujatest. Võrreldes teiste klastritega on selles klastris enam esindatud täidesaatvat tööd tegevad inimesed (44%). Kodanikuidentiteedi mõõtnes lõimunud iseloomustab suhteliselt kõrge kodanikuidentiteet (52%-l kõrgem tase, 48%-l keskmine tase, sh 44% on Eesti kodanikud, 78% peab end Eesti rahva hulka kuuluvaks, 71% nimetab Eestit oma ainsa kodumaana, 70% on kindel, et Eesti kodakondsus võimaldab osaleda poliitilises elus, ja 63% arvates võetakse Eesti kodakondsus kindlasti Eestisse kuuluvuse tunde suurendamiseks, 37% arvates sõltub asjade kulg riigis ka temast endast, 85% on osalenud valimistel). Ühiskondlikus elus osalemine on selle klatri puhul keskmisel tasemel (73%, sh 73% huvituvad Eesti sise poliitikast, 31% on osalenud kultuuri- ja spordi suurüritustel). Samas tegeliku ühiskondliku aktiivsuse tase on keskmisest madalam (86% ei ole osalenud poliitilistes aktsioonides, 80% ei osale kodanikuühendustes, vaid 21% peab ennast poliitikas pädevaks). B-klatri esindajatele on iseloomulik vähene eestikeelsus (39%-l puudub, 59%-l madalam tase, sh 15% ei oska eesti keelt üldse ja 78% on vaid passiivne oskus, 90% suhtleb püsivalt eestlastega ainult vene keeles, 91% ei suuda vestelda eesti keeles ja lähevad eestlastega suheldes üle vene keelele, 73% ei pea ühtegi eestikeelset meediakanalit oluliseks teabeallikaks). Eestlastega seotud püsisuhtevõrgustikke ja suhtlemissfääre on selle klatri esindajatel suhteliselt vähem (keskmiselt vastavalt 2,7 ja 3,3) ent neid iseloomustab kõige positiivsem hoiak mitmekultuurilise ühiskonna suhtes (2,6). Kodanikuidentiteedi mõõtnes lõimunutest elab kõige suurem osa Tallinnas (51%, sh Lasnamäel 28%) ja Ida-Virumaal (36%).

Klaster C – „osaluse mõõtnes lõimunud“ moodustab 16% Eesti teisest rahvusest elanikest. Eestis on sündinud vähem kui pool (44%) selle klatri koosseisust. Sellesse klastrisse kuulub suhteliselt rohkem mehi (54%) ja keskmises vanuses

inimesi (58% on 40-64-aastased), haridustasemes paistab silma kõrgharidust omavate inimeste suurem osakaal (34%), majanduslik toimetulek kaldub aga kehvema poole (raskusi toimetulekuga on 59%-l). Tegevusaladest on selles klastris suhteliselt enam esindatud vastutavat tööd tegevad inimesed (23%). C-klatrile on iseloomulik suhteliselt aktiivne osalemine ühiskondlikus elus (76% omab osaluse kõrgemat taset, 24% keskmist taset, sh 86% huvitub Eesti sise poliitikast, 72% on külastanud kultuuri- ja spordisuurüritusi, 48% peab end pädevaks poliitikas, suurem on ka tegelik ühiskondlik aktiivsus – 61% on osalenud poliitilistes aktsioonides ja 60% osaleb kodanikuühendustes). Eestikeelsuse näitajad jäävad selles klastris, nagu eelmiseski, tagasihoidlikuks (37%-l eestikeelsuse arvestatav tase puudub, 49%-l on madalam tase, sh 62%-l on passiivne keeleoskus ja 21% ei oska eesti keelt üldse, vaid 15% alustavad või jätkavad eestlastega suhtlemist eesti keeles, 21% suhtleb eestlastega püsivalt eesti keeles, 32% peab vähemalt üht eestikeelset meediakanalit endale oluliseks teabeallikaks). Osaluse mõõtnes lõimunud iseloomustab ka madalam kodanikuidentiteet (37%-l on madalam tase, 60%-l on keskmine tase, sh Eesti kodakondsus on vaid 32%-l, Venemaa kodakondsus 37%-l ja määratlemata kodakondsus 27%-l, 43% ei pea end Eesti rahva hulka kuuluvaks, Eestit nimetab oma ainsa kodumaana vaid 37%, üksnes 30% on kindel, et Eesti kodakondsus võimaldab osaleda poliitilises elus, vaid 19% arvates võetakse Eesti kodakondsus kindlasti Eestisse kuuluvuse tunde suurendamiseks, ja ehkki ainult 23% arvates sõltub asjade kulg riigis ka temast endast, on siiski 73% osalenud valimistel). Eestlastega suhtlemise näitajate poolest on selle klatri esindajad keskmisel tasemel. Osaluse mõõtnes lõimunud leidub kõige enam Tallinnas (53%, sh Lasnamäel 28%) ja Ida-Virumaal (36%). Kõrgema ühiskondlikus elus osalemise taseme ja madalama kodanikuidentiteedi kombinatsioon C-klatri näitab, et tegemist on ühiskonna suhtes aktiivselt kriitiliste inimestega, kelle eduka lõimumise võti seisneb selle kriitilisuse positiivses kaasamises Eesti ühiskonna arendamisse.

Klaster D – „eestikeelsuse mõõtnes lõimunud“ moodustab 24% Eesti teisest rahvusest elanikest. Selles klastris on suhteliselt rohkem Eestis sündinuid (74%, sh kolmas rändepölvkond moodustab 41%), naisi (62%), noori (47% on kuni 39-aastaseid), suhteliselt arvukamalt on üldkeskerharidust (25%), majandusliku toimetuleku osas ollakse paremal järjel (59% tulevad toime), suhteliselt enam on esindatud vastutavad töötajad (22%). D-klatri iseloomustab keskmisest kõrgem eestikeelsus (98% kõrgem tase, sh 72%-l aktiivne keel oskus, 93% alustavad või jätkavad suhtlemist eestlastega eesti keeles, 93% suhtleb mõne eestlasega püsivalt eesti keeles, 80% peab vähemalt üht eestikeelset meediakanalit endale oluliseks teabeallikaks), kodanikuidentiteedi poolest ollakse keskmisel tasemel (56% omab keskmist, 26% kõrgemat taset, sh 75% on Eesti kodanikud, 71% peab end Eesti rahva hulka kuuluvaks, 71% jaoks on Eesti ainus kodumaa, 33% on kindel, et Eesti kodakondsus võimaldab osaleda poliitilises elus, 18% arvates võetakse Eesti kodakondsus kindlasti Eestisse kuuluvuse tunde suurendamiseks, 54% on osalenud valimistel). Eestikeelsuse mõõtnes lõimunute suhteline passiivsus väljendub halvemates ühiskondlikus elus osaluse näitajates (77% keskmine, 20% madalam tase, sh 68% ei huvitu Eesti sise poliitikast, 53% ei ole osalenud ühelgi kultuuri- või spordisuurüritusel, 81% ei ole osalenud poliitilistes aktsioonides ja 81% ei osale kodanikuühendustes, poliitikas pädevaks peab end ainult 16%). D-klatriisse kuulujaid kohtame sagedamini muudes Eesti piirkondades (va Ida-Virumaa) (36%) ja Tallinnas (48%).

Klaster E – „vähelõimunud“ moodustab 25% Eesti teisest rahvusest elanikest. Siia kuuluvad arvukamalt väljaspool Eestit sündinud (61%), rohkem mehed (54%), vanemaealised (pooled on 55-aastased või vanemad, sh 31% 65-aastased või vanemad), madalama haridustasemega (36% alla keskerharidusega või kutseharidusega), majanduslikult halvemini toime tulevad (61%-l on raskusi toimetulekuga) inimesed. 68% klastrisse kuulujatest ei tööta. Üldiselt ollakse kõige vähem rahul (madalam rahulolu tase on 56%-l). Klatri iseloomustavad keskmisest halvemad näitajad kõigi kolme

analüüsi aluseks oleva mõõtme lõikes: madalam kodanikuidentiteet (77% madalam tase, sh Eesti kodanikke vaid 16%, 46% on Venemaa ja 33% määratlemata kodakondsusega, 62% ei pea end Eesti rahva hulka kuuluvaks, Eestit nimetab oma ainsa kodumaana 27%, vaid 22% on kindel, et Eesti kodakondsus võimaldab osaleda poliitilises elus, ja vaid 8% arvates võetakse Eesti kodakondsus kindlasti Eestisse kuuluvuse tunde suurendamiseks, ainult 8% arvates sõltub asjade kulg riigis ka temast endast, 61% ei ole osalenud valimistel), vähene eestikeelsus (61%-l puudub, 38%-l madalam tase, sh 34% ei valda üldse eesti keelt ja 61%-l on vaid passiivne keeleoskus, 96% alustab või jätkab eestlastega suhtlemist vene keeles, 94% suhtleb ka vene keeles ka nende eestlastega, kellega nad on püsikontaktides, 79% ei pea ühtegi eestikeelset meediakanalit oluliseks teabeallikaks) ja vähene osalus ühiskondlikus elus (44%-l madalam tase, 56%-l keskmine tase, sh 68% ei huvitu Eesti sisepoliitikast, 83% ei ole osalenud ühelgi kultuuri- või spordisuurüritusel, 90% ei ole osalenud poliitilistes aktsioonides ja 82% ei osale kodanikuühendustes, poliitikas pädevaks peab end ainult 3%). Kõige madalamad on siin ka eestlastega suhtlemise võrgustike keskmine arv, eestlastega suhtlemise sfääride arv ja valmisolek osaleda eestlaste kollektiivis (vastavalt 1,9; 2,6 ja 1,6). 54% „vähelõimunutest“ elab Ida-Virumaal ja 24% Tallinnas.

Lõimklastrid võimaldavad mõtestada teistest rahvustest elanike lõimumisperspektiive klastrikuuluvuse seisukohalt. Tabelis 8.8 on lõimklastrid jaotatud sotsiaalmajandusliku tausta ja lõimdimensioonide tasemetega järgi.

Tabel 8.8 Lõimklastrite paigutus sotsiaalmajandusliku tausta ja lõimdimensioonide tasemetega järgi

Sotsiaal-majanduslik taust lõimumisele	Soodsam	Vähem soodne
Eestikeelsus	Kõrgem A D	Madalam B C E
Osalus	Kõrge A Madalam keskmine D	Kõrge C Keskmine B Madal E

Kodanikuidentiteet	Kõrge A	Keskmine D	Madalam keskmine C	Kõrgem B	Madal E
Perspektiivne klaster	A	A	AB	BA	B

Nagu eespool toodud lõimklastrite kirjeldustest nähtub on klastritesse A ja D kuuluvate teisest rahvusest inimeste sotsiaalmajanduslik taust lõimumise seisukohalt soodsam: enamuses 2 või 3 rändepõlvkond, rohkem elatakse mujal Eestis ja vähem Ida-Virumaal, omatakse Eesti kodakondsust, ollakse nooremad, rohkem on kõrgharidust, majanduslik olukord on parem, eestlastega suheldakse palju ja mitmetes erinevates võrgustikes jne. Klastritesse B, C ja E kuulujatel on sotsiaal-majanduslik taust aga vähem soodne: rohkem välis-sündinuid, rohkem elatakse Ida-Virumaal, vähem omatakse Eesti kodakondsust, ollakse vanemad, domineerib kesktaaseme haridus, majanduslik olukord on halvem, püsisuhtevõrgustikke eestlastega on vähem jne. Mõnede tunnuste osas moodustab siin erandi C-klaster, kus on suhteliselt rohkem keskealisi, kõrgemat haridust ja kus eestlastega suhtlemise näitajad on keskmisel tasemel.

Edasi näeme tabelist, et sotsiaalmajandusliku tausta erinevused seostuvad lõimdimensioonide kõige enam eestikeelsusega: klastritel A ja D on see näitaja kõrgem, klastritel B, C ja E aga madalam. Ülejäänud kahe lõimdimensiooni – osaluse ja kodanikuidentiteedi – taseme poolest erinevad A ja D ning B, C ja E oma klastritegruppi siseselt omavahel.

Et mitmekülgset lõimumist tuleks eelistada ühekülgsele (ainult ühe või kahe dimensiooni osas) lõimumisele, siis võiks A-klastrisse ümberpaiknemine olla kõikidesse ülejäänud klastritesse kuulujate edasise lõimumise lõppsihiks. Seda on kõige kergem saavutada D-klastrite esindajatel, sest kuulatakse A-klastriga sama lõimumistaustaga klastritegruppi. D-klastrisse kuulujatel on lihtsam alustada liikumist A-klastrite poole kodanikuidentiteedi kasvatamisest (tasemetega vahe on väiksem) ja selle kaudu jõuda hiljem ka suurema osaluseni ühiskondlikus elus. Selleks ei piisa vaid inimeste endi tahtest, vaja on teisest rahvusest inimeste suuremat kaasamist ka seal, kus nad elavad

eestlastega kõrvuti ja valdavad hästi eesti keelt. Takistuseks võib siin saada A-klastrist mõnevõrra madalam haridustase, madalam valmisolek eestlastega ühes kollektiivis osaleda ja vähem positiivne hoiak mitmekultuurilise ühiskonna suhtes.

Klastritesse B, C ja E kuulujate kohest liikumist A-klastrite ehk mitmekülgse lõimumise suunas takistab erinevus lõimumise sotsiaalmajanduslikus taustas ja madalam eestikeelsus, neid takistusi ei ole võimalik kiiresti ületada. Seetõttu on nende klastrite esmaseks perspektiiviks liikumised oma klastritegruppi sees.

E-klastril oleks tasemeerinevusi vaadates kõige kergem liikuda C-klastrite suunas, suurendades oma liikmete kodanikuidentiteeti madalale keskmisele tasemele. Osaluse tõstmisel C-klastrite kõrgele tasemele võivad takistuseks saada eespool nimetatud C-klastrite erinevused sotsiaalmajanduslikus taustas, mida E-klastrisse kuulujad ei saa saavutada. E-klastrisse kuulujate liikumine kriitilise C-klastrite poole võib olla ka teataval määral ohtlik (eriti Tallinnas), sest ei ole ette teada, missugustest kodanikuühendustes või poliitilistes aktsioonides vähese eestikeelsusega inimesed oma osalust suurendama hakkavad. Paremaks võimaluseks E-klastrile on üleminek B-klastrisse, mis oma vanuselise koosseisu ja muude taustatunnuste poolest sobib osalustaseme tõstmiseks. Peale keskmisele osalustasemele jõudmist peaks oluliselt tõusma B-klastrite poole liikujate kodanikuidentiteet, millele tuleks kaasa aidata nendega vene keeles suhtlevate eestlaste ja Eesti venekeelse meedia abiga.

C-klastrite lõimumisperspektiiviks on liikumine A-klastrite suunas ja see on seotud eelkõige eesti keele omandamisega, milleks loob eeldused selle klastrite eripära (vanus, haridus, kontaktid eestlastega). Eesti keele omandamist omakorda võib selles klastris takistada madalam kodanikuidentiteet (ja Eesti kodakondsuse puudumine). Madalama kodanikuidentiteedi takistav mõju on oletatavasti suurem Tallinnas, kus kriitiline hoiak võib olla levinud suhtlusringkondades ja võimenduda meediakanalites. Ida-Virumaal aga võib ka

kehv eesti keele oskus (mida ei suudeta suhtlemisvõimaluste puudumise tõttu parandada) takistada kodanikudenteedi suurenemist. Seetõttu oleks osale C-klastrisse kuulujatest (eriti neile, kes ei suuda eesti keelt omandada) perspektiivne liikuda ka B-klastrisse, sest seda toetavad sarnasused sotsiaalmajanduslikus tasemes, sh Ida-Virumaal elamine, Eesti kodakondsuse puudumine, suhteliselt sarnane tase kontakteerumisel eestlastega ja hoiakutes rahvusgruppide vaheliste kontaktide suhtes.

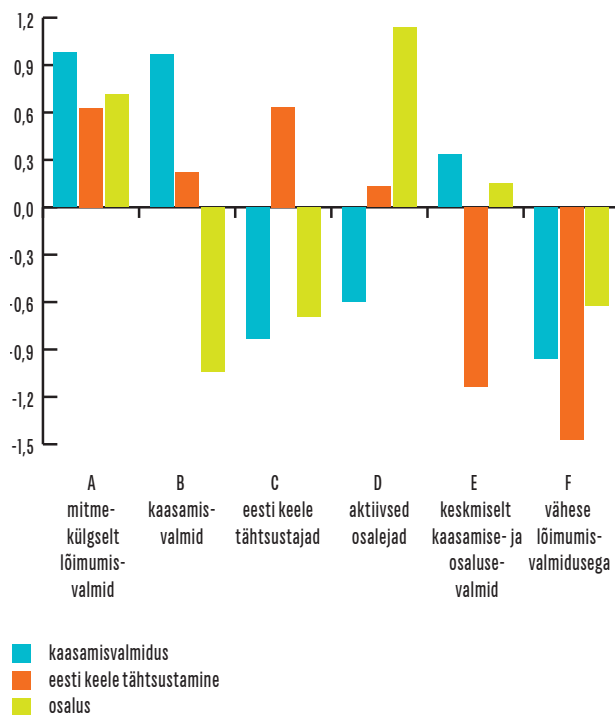
Kui C-klastrisse kuulujate seas peaks mingitel põhjustel (näiteks kibestumine reaktsioonina mingitele riigi poliitika-tele) suurenema ühiskonnast võõrandumine (mis väljenduks osaluse taseme languses), siis võib toimuda nende degradatsioon E-klastrisse.

B-klastrisse kuulujate liikumine A-klastris poole saab alata osaluse taseme suurendamisest, sest eesti keele omandamine on paljudele inimestele selles klastris raske (Ida-Virumaal puudub eestikeelne suhtlemiskeskond, vanemaealised ei suuda enam keelt õppida). Osaluse suurendamisel saab ära kasutada selle klastris kõrget kodanikudenteeti, suunates selle abstraktse hoiaku tasemelt tegeliku ühiskondliku aktiivsuse poole (näiteks suurem kaasatus kodanikuühendustesse aitaks samas tõsta ka poliitilist pädevust). Kaasamismeetmeid tuleks selle klastris puhul kindlasti rakendada vene keele baasil ja Eesti venekeelse meedia abiga (vanemaealised on suuremad meediatarbijad). Kui aga eesti keelt ei suudeta ära õppida, jäädakse edasi B-klastrisse, kuuludes klastris kõrgema osaluse tasemega esindajate hulka, keda praegu on veel suhteliselt vähe.

8.4 Eestlaste lõimklastrid

Klasteranalüüs viidi läbi paralleelselt nii 2011. kui ka 2015. uuringu eestlastest vastajate andmete põhjal, kolme lõimdimensiooni alusel (klastrite moodustamise kohta vt. lähemalt metoodika osast 8.7.).

Joonis 8.9. Eestlaste lõimdimensioonide standardiseeritud keskmised väärtused klastrigruppide lõikes (Integratsiooni monitoriing 2015)

Joonisel 8.9. näeme kolme eestlaste lõimdimensiooni standardiseeritud tunnuste keskmisi väärtusi tekkinud klastrite lõikes 2015. aasta andmete alusel. Vaadeldes nende väärtuste erinevust kõigi vastajate keskmisest (mis asub nulljoonel) saamegi defineerida klastrid. Mitmekülgset lõimumisvalmidite eestlaste rühmas (A-klastris) on kõik kolm

lõimdimensiooni keskmisest kõrgema väärtusega, samas kui kaasamisvalmidite eestlaste puhul (B-klastris) on keskmisest oluliselt suurem kaasamisvalmiduse indeksi väärtus, eesti keele tähtsustamine jääb üldisele keskmisele tasemele ja osaluse indeksi väärtus on oluliselt madalam üldisest keskmisest. Eesti keele tähtsustajad (C-klastris) on eestlased, kes paistavad silma eesti keele tähtsuse dimensiooni keskmisest kõrgema väärtusega, samas kui nii kaasamisvalmiduse kui ka osaluse näitajad on selles grupis oluliselt madalamad üldisest keskmisest). Aktiivsed osalejad (D-klastris) tõusevad esile osaluse dimensiooni kõrgema väärtusega, eesti keele tähtsustamine jääb selles rühmas üldise keskmise lähedale ja kaasamisvalmidus on keskmisest oluliselt madalam.

E-klastris eristub tegelikult vaid eesti keele tunduvalt madalama tähtsustamisega, kaasamisvalmidus ja osaluse näitaja on siin üldise keskmise tasemel. Et aga soovime nimetada klastrid positiivsete omaduste alusel, siis saigi see klastris nimeks „keskmiselt kaasamis- ja osalemisvalmid“. Ja viimase, vähese lõimumisvalmidusega eestlaste rühma puhul (F-klastris) on kõik kolm lõimdimensiooni üldisest eestlaste keskmisest tasemest oluliselt madalamad.

Tabel 8.9. Eestlaste klastrirühmade arvukus ja protsentuaalne jaotus (Integratsiooni monitoriing 2011 ja 2015)

Klastrid	2011 N	2011 %	2015 %	2015 N	Klastrid
A mitmekülgset lõimumisvalmid	72	12*	20*	99	A mitmekülgset lõimumisvalmid
B kaasamisvalmid	106	17	14	73	B kaasamisvalmid
C eesti keele tähtsustajad	140	23	22	112	C eesti keele tähtsustajad
D aktiivsed osalejad	85	14	18	89	D aktiivsed osalejad
E kaasamise- ja osalusevalmid	129	21	16	78	E keskmiselt kaasamise- ja osalusevalmid
F vähese lõimumisvalmidusega	75	12	10	49	F vähese lõimumisvalmidusega
Kokku	607	100	100	500	

* statistiliselt oluline erinevus

Tabelis 8.9 on võrdlvalt esitatud andmed klasterühmade suuruse kohta 2011. ja 2015. aasta uuringus. Suurima eestlaste klasterühma moodustavad eesti keele tähtsustajad (C-klaster, 22% eestlastest küsitletutest) ja selle rühma arvukus on viimase viie aasta jooksul püsinud muutumatuna. Peaaegu sama suur on ka mitmekülgsest lõimumisvalmiste rühm (A-klaster, 20%) ning selgub, et mitmekülgsest lõimumisvalmiste osakaal eestlastes seas on 2011. aastaga võrreldes oluliselt kasvanud (kasv 8%). Suuruselt järgmine on aktiivsete osalejate rühm (D-klaster, 18%), mis on veidi kasvanud, ent mille kasv võib jääda mõõtmisvea piiresse, ning sama võib öelda ka kaasamis- ja osalemisvalmiste rühma suuruse kahanemise kohta (E-klaster, 16%, milles on viie aastaga toimunud kahanemine 5%) ning kaasamisvalmiste rühma kohta (B-klaster, 14%). Väheste lõimumisvalmidusega eestlaste moodustavad väikseima klasterühma (F-klaster, 10%).

Mitmekülgsest lõimumisvalmeid (A-klaster) eestlasi elab kõige arvukamalt Tallinnas (30%), järgnevad teised Eesti regioonid (18%) ja suhteliselt kõige vähem on neid Virumaa eestlaste seas (8%) (tabel 8.10). Eesti keele tähtsustajatega (C-klaster) on aga vastupidi – nende osakaal on kõige suurem Virumaal (32%), järgnevad teised piirkonnad (24%) ja kõige väiksem on nende protsent Tallinnas (13%). Tallinna eestlaste suurimad klasterühmad on mitmekülgsest lõimunud (A-klaster), aktiivsed osalejad (D-klaster) ja keskmiselt kaasamise- ja osalemisvalmid (E-klaster) – kõiki neid rühmi iseloomustab keskmisest suurem või keskmisel tasemel osalus ühiskondlikus elus ja kultuurielus.

Tabel 8.10. Eestlaste klasterühmade protsentuaalne jaotus regioonide lõikes, % (Integratsiooni monitoriing 2015)

	Tallinn	muu Eesti	Virumaa	Kokku
A mitmekülgsest lõimumisvalmid	30	18	8	20
B kaasamisvalmid	11	16	14	14
C eesti keele tähtsustajad	13	24	32	22
D aktiivsed osalejad	25	16	14	18
E keskmiselt kaasamise- ja osalusevalmid	17	15	19	16
F väheste lõimumisvalmidusega	4	11	14	10
Kokku	100	100	100	100

Virumaa eestlaste seas domineerivad eesti keele tähtsustajad (C-klaster) ja keskmiselt kaasamis- ja osalusevalmid (E-klaster), ka väheste lõimumisvalmidusega eestlasi (F-klaster) on seal teiste piirkondade võrreldes veidi rohkem.

Virumaa eestlaste seas ilmneb seega kaks vastandlikku hoiakut eesti keele tähtsuse suhtes: C-klasterisse kuuluvad rõhutavad selle kasutamise vajalikkust (olles samas väheste kaasamisvalmidusega), E-klasterisse kuuluvad aga tähtsustavad eesti keelt keskmisest vähem. Muudes Eesti piirkondades on samuti arvukamalt eesti keele tähtsustajaid (C ja A-klaster), ent osa neist (A-klaster) on lõimumisvalmid ka teistes mõõtmistes (kaasamisvalmidus). Ülejäänud klasterid on muudes piirkondades suhteliselt võrdväärse osakaaluga.

Vanuse lõikes vaadatuna näeme kõige nooremate (15–24-aastaste) eestlaste puhul Virumaaga sarnast pilti (tabel 8.11). Siingi on kõige arvukamalt eesti keele tähtsustajaid (C-klaster, 31%), ent samas ka eesti keelele vähem tähtsust omistajaid (E-klaster), ning ka eesti keele tasakaalustatud väärtustajaid (A-klaster).

Tabel 8.11. Eestlaste klasterühmade protsentuaalne jaotus vanuse lõikes, % (Integratsiooni monitoriing 2015)

	15–24	25–39	40–54	55–64	65+	Kokku
A mitmekülgsest lõimumisvalmid	17	18	24	17	21	20
B kaasamisvalmid	17	11	15	13	19	14
C eesti keele tähtsustajad	31	22	19	25	19	22
D aktiivsed osalejad	6	27	19	17	15	18
E keskmiselt kaasamise- ja osalusevalmid	23	16	12	16	14	16
F väheste lõimumisvalmidusega	6	6	12	11	13	10
A mitmekülgsest lõimumisvalmid	100	100	100	100	100	100

Järgmine vanuserühm (25–39-aastased) paistab silma kõrgema osalusega ühiskondlikus ja kultuurielus (D-klaster, 27%), ja 40–54 aastased eestlased mitmekülgse lõimumisvalmiduse (A klasteri) veidi arvukama esindatusega.

Mitmekülgsema lõimumisvalmidusega (A-klaster) paistavad silma kõrgharidusega eestlased (32%), kaasamisvalmidus eraldi hoiakuna (B-klaster) on iseloomulik madala haridustasemega eestlastele, eesti keele tähtsustamine eraldi hoiakuna (C-klaster) on sageliesinevam keskharidusest madalama haridusega eestlaste seas, aktiivsemad osalejad ühiskondlikus ja kultuurielus on üldkesk- ja kõrgharidusega eestlased (tabel 8.12).

Tabel 8.12. Eestlaste klastrirühmade protsentuaalne jaotus hariduse lõikes, (Integratsiooni monitoring 2015)

	alla keskhariduse	kutseharidus	keskeriharidus	üldkeskharidus	kõrgharidus	Kokku
A mitmekülgsest lõimumisvalmid	11	23	17	13	32	20
B kaasamisvalmid	26	26	12	9	11	14
C eesti keele tähtsustajad	32	20	23	25	14	22
D aktiivsed osalejad	4	14	17	25	24	18
E keskmiselt kaasamise- ja osalusevalmid	12	11	19	18	15	16
F vähese lõimumisvalmidusega	14	6	12	10	5	10
Kokku	100	100	100	100	100	100

Järgnevalt püüame iseloomustada iga klastrirühma sisemist struktuuri tuginedes tabelis esitatud lõimdimensioonide tasemetele ja sotsiaaldemograafilistele andmetele (tabel 8.13 ja lisa tabel 8.19).

Tabel 8.13. Eestlaste lõimdimensioonide tasemed lõimklastrite lõikes, % (Integratsiooni monitoring 2015)

Tase	A mitmekülgsest lõimumisvalmid	B kaasamisvalmid	C eesti keele tähtsustajad	D aktiivsed osalejad	E keskmiselt kaasamise- ja osalusevalmid	F vähese lõimumisvalmidusega
Kaasamisvalmid						
Madalam	-	-	41	28	-	47
Keskmine	8	11	59	72	55	53
Kõrgem	92	89	-	-	45	-
Kokku	100	100	100	100	100	100
Eesti keele tähtsus						
Madalam	-	-	-	1	23	47
Keskmine	31	59	33	60	77	53
Kõrgem	69	41	67	39	-	-
Kokku	100	100	100	100	100	100
Osalus						
Madalam	-	36	19	-	3	14
Keskmine	23	64	80	-	51	78
Kõrgem	77	-	1	100	47	8
Kokku	100	100	100	100	100	100

Klaster A – „mitmekülgsest lõimumisvalmid“ hõlmab 20% küsitletud eestlastest. Klasteris domineerib 40-aastast vanemate inimeste rühm (sh 40–54-aastaseid on 30%), selles on ka kõige arvukamalt kõrgharidusega inimesi (43%), vastutavaid töötajaid (45%), majanduslik olukord on suhteliselt hea (23% elab hästi, 58% saab hakkama), üldine rahulolu tase kõrge (kõrgem tase 45%). Mitmekülgsest lõimumisvalmid eestlasi iseloomustab väga kõrge kaasamisvalmidus (92% kõrgem tase, sh 80% on nõus, et erinevate kultuuride kokkupuude on Eesti ühiskonda rikastav, 91% leiab, et teisest rahvusest inimeste arvamus tuleks paremini tunda ja nendega arvestada, 70% peab teisest rahvusest inimeste kaasamist Eesti riigi juhtimisse kasulikuks, 70% rõhutab venekeelsete Riigikogu ja KOV saadikute suurema aktiivsuse olulisust, 77% arvab, et Eesti kodakondsus annab kindlasti võimaluse osaleda Eesti poliitilises ja ühiskondlikus elus),

osalus ühiskondlikus elus (77% kõrgem tase, sh 93% tunneb huvi Eesti sisepoliitika vastu, 90% on külastanud kultuuri- ja spordisuurüritusi, teistest klastritest sagedamini ollakse osalenud poliitilistes aktsioonides – 62% ja osaletakse kodanikuühendustes – 40%, 47% peab ennast poliitikas küllalt pädevaks ja oma seisukohti teistele huvitavaks) ja eesti keele tähtsuse tunnetamine (69% kõrgem tase, sh 91% väärtustavad eesti keelt ja kultuuri kui Eestiga väga tugevalt siduvat tegurit, 62% alustavad ja jätkavad suhtlemist teiskeelsete inimestega alati või sagedamini eesti keeles, 58% peab väga vajalikuks eesti keele paremat valdamist ja kasutamist vene elanikkonna arvamusi liidrite poolt, 65% arvates on suutmatust eesti keelt ära õppida Eesti kodakondsuse mitteomamise kindlaks põhjuseks). Vene keelt valdab aktiivselt 55% selle klasteri esindajatest, venekeelsete inimestega ühiste suhtlemisvõrgustike ja suhtlemisvõrgustike keskmised näitajad on kõrgeimad (3,5), samuti on selle klasteri esindajatel positiivne hoiak mitmekultuurilise ühiskonna suhtes. Klasteris on arvuks enam esindatud Tallinna eestlased (36%).

Klaster B – „kaasamisvalmid“ esindab 14% eestlastest. 59% klasterisse kuulujatest on naised, vanuserühmadest on suurem üle 65-aastaste rühm (27%), domineerib madalam haridustase (alla keskhariduse 32%, kutseharidusega 12%), kolmveerand klasterisse kuulujatest ei tööta. Ligi pooltel (48%) selle klasteri esindajatest on raske majanduslikult toime tulla, 41% on madalama rahulolu tasemega. B-klasterile on iseloomulik kõrge kaasamisvalmidus (89%-l kõrgem tase, sh 80% on nõus, et erinevate kultuuride kokkupuude on Eesti ühiskonda rikastav, 90% leiab, et mitte-eestlaste arvamus tuleks paremini tunda ja nendega arvestada, 75% peab mitte-eestlaste kaasamist Eesti riigi juhtimisse kasulikuks, 76% rõhutab venekeelsete Riigikogu ja KOV saadikute suurema aktiivsuse olulisust, 69% arvab, et Eesti kodakondsus annab kindlasti võimaluse osaleda Eesti poliitilises ja ühiskondlikus elus) ja keskmine eesti keele tähtsustamine (59%-l keskmine tase, 41%-l kõrgem tase, sh 91% väärtustavad eesti keelt ja kultuuri kui Eestiga väga tugevalt siduvat tegurit, 32% alustavad ja jätkavad suhtlemist teiskeelsete inimestega

alati või sagedamini eesti keeles, 52% peab väga vajalikuks eesti keele paremat valdamist ja kasutamist vene elanikkonna arvamustliidrite poolt, 56% arvates on suutmatus eesti keelt ära õppida Eesti kodakondsuse mitteomamise kindlaks põhjuseks). Ühiskondlikus elus osalemisel ollakse aga kõige madalamal järjel (36%-l vastajatest on madalam tase, 64%-l on keskmine tase, sh vaid 36% tunneb huvi Eesti sisepoliitika vastu, 34% on külastanud kultuuri- ja spordisuurüritusi, 11% on osalenud poliitilistes aktsioonides ja 4% osaleb kodanikuühendustes, peaaegu mitte üksi selle klatri esindajatest ei pea ennast poliitikas pädevaks). Kui teisest rahvusest elanikega tegeliku suhtlemise näitajad on kaasamisvalmiste puhul madalavõitu, siis positiivne hoiak mitmekultuurilise ühiskonna suhtes ja valmisolek venekeelsete inimeste kollektiivis osaleda on kõrged (vastavalt 2,1 ja 1,3 palli). Kolmveerand B klattrisse kuulujatest elab muudes Eesti piirkondades (va Tallinn ja Ida-Virumaa).

Klaster C – „eesti keele tähtsustajad“ – 22% eestlastest. Vanuselt üks noorimaid rühmi (47% on 15-39-aastased), noorte suurema osakaalu tõttu on ka rohkem neid, kelle haridustase jääb alla keskhariduse (26%) ja vähem on kõrgharidust (16%), rohkem on selles klattris ka mittetöötavaid (54%) ja täidesaatva töö tegijaid (35%), majanduslikult ollakse kehvemal järjel (37%-l raske toime tulla), ka rahul ollakse vähem (madal tase 42%). C-klattrisse kuulujaid iseloomustab suurem eesti keele tähtsustamine (67% kõrgem, 33% keskmine tase, sh 85% väärtustavad eesti keelt ja kultuuri kui Eestiga väga tugevalt siduvat tegurit, 59% alustavad ja jätkavad suhtlemist teiskeelsete inimestega alati või sagedamini eesti keeles, 53% peab väga vajalikuks eesti keele paremat valdamist ja kasutamist vene elanikkonna arvamustliidrite poolt, 62% arvates on suutmatus eesti keelt ära õppida Eesti kodakondsuse mitteomamise kindlaks põhjuseks, 55% ei pea venekeelseid subtiitreid telesaadetele vajalikuks), keskmisele lähedane osalus ühiskondlikus elus (keskmine tase 80%, sh vaid 36% tunneb huvi Eesti sisepoliitika vastu, 60% on külastanud kultuuri- ja spordisuurüritusi, 20% on osalenud poliitilistes aktsioonides ja 12% osaleb

kodanikuühendustes, poliitikas pädevaks peab end 5%) ja suhteliselt vähene kaasamisvalmidus (41% madalam, 59% keskmine tase, sh vaid 41% on nõus, et erinevate kultuuride kokkupuude on Eesti ühiskonda rikastav, 45% leiab, et mitte-eestlaste arvamusi tuleks paremini tunda ja nendega arvestada, 30% peab mitte-eestlaste kaasamist Eesti riigi juhtimisse kasulikuks, 22% rõhutab venekeelsete Riigikogu ja KOV saadikute suurema aktiivsuse olulisust, 27% arvab, et Eesti kodakondsus annab kindlasti võimaluse osaleda Eesti poliitilises ja ühiskondlikus elus). Vene keele oskus on eesti keele tähtsustajatel üks madalamaid (42%-l aktiivne oskus), samuti on väga madalad venekeelsete inimestega ühisesse kollektiivi kuulumise ning mitmekultuurilisse ühiskonda positiivse suhtumise näitajad (vastavalt 0,8 ja 1,5). Ka tegelik teiste rahvustega suhtlemine on madalama tasemega (püsivõrgustike keskmine arv 2,3 ja suhtlemissfääride arv 2,2). Ka eesti keele tähtsustajad elavad valdavalt (75%) muudes Eesti piirkondades (va Tallinn ja Ida-Virumaa).

Klaster D – „aktiivsed osalejad“ – 18% eestlastest. Klatri koosseisus on rohkem mehi (53%), arvukam on 25-39 aastaste vanusegrupp (39%), suhteliselt rohkem on kõrgharidusega (34%) ja üldkeskharidusega (25%) inimesi, 41% töötab vastutaval ametikohal, üldine rahulolu on kõrgem (kõrgem tase 35%, keskmine tase 43%). Aktiivsed osalejad on kõik kõrgema osaluse tasemega (sh 89% tunneb huvi Eesti sisepoliitika vastu, 90% on külastanud kultuuri- ja spordisuurüritusi, 81% on osalenud poliitilistes aktsioonides ja 72% osaleb kodanikuühendustes, poliitikas pädevaks peab end 55%), kaasamisvalmidus jääb nende puhul keskmiseks või madalamaks (keskmine tase 72%, sh 51% on nõus, et erinevate kultuuride kokkupuude on Eesti ühiskonda rikastav, 64% leiab, et mitte-eestlaste arvamusi tuleks paremini tunda ja nendega arvestada, 41% peab mitte-eestlaste kaasamist Eesti riigi juhtimisse kasulikuks, 26% rõhutab venekeelsete Riigikogu ja KOV saadikute suurema aktiivsuse olulisust, 29% arvab, et Eesti kodakondsus annab kindlasti võimaluse osaleda Eesti poliitilises ja ühiskondlikus elus) ja eesti keele tähtsustamine keskmiseks (60%) või kõrgemaks (39%, sh

82% väärtustavad eesti keelt ja kultuuri kui Eestiga väga tugevalt siduvat tegurit, 42% alustavad ja jätkavad suhtlemist teiskeelsete inimestega alati või sagedamini eesti keeles, 40% peab väga vajalikuks eesti keele paremat valdamist ja kasutamist vene elanikkonna arvamustliidrite poolt, 46% arvates on suutmatus eesti keelt ära õppida Eesti kodakondsuse mitteomamise kindlaks põhjuseks). Vene keele oskus on selle klatri esindajatel küllaltki hea (59% aktiivne oskus), tegelik teistest rahvustest inimestega suhtlemise tase väga kõrge (püsivõrgustike keskmine arv 3,5 ja suhtlemissfäärid arv samuti 3,5), ent valmisolek venekeelsete inimestega ühes kollektiivis osaleda ja positiivne hoiak mitmekultuurilise suhtes jäävad keskmisele tasemele. Aktiivsed osalejad on arvukamalt esindatud Tallinnas (34%), mujal Eestis (va Virumaa) elab (61%).

Klaster E – „keskmiselt kaasamise ja osalusevalmid“ – 16% eestlastest. Klattris on rohkem naisi (60%) ja noori (15-25 aastased – 23%), haridusgruppidest on suurim keskeriharidus (37%), majanduslik toimetulek keskmine (63%) või parem (elab hästi 20%), rahulolu tase keskmine (56%) või kõrgem (28%). Kaasamisvalmidus on selle klatri esindajatel keskmisel (55%) või kõrgemal (45%) tasemel (sh 74% on nõus, et erinevate kultuuride kokkupuude on Eesti ühiskonda rikastav, 96% leiab, et mitte-eestlaste arvamusi tuleks paremini tunda ja nendega arvestada, 74% peab mitte-eestlaste kaasamist Eesti riigi juhtimisse kasulikuks, 57% rõhutab venekeelsete Riigikogu ja KOV saadikute suurema aktiivsuse olulisust, 30% arvab, et Eesti kodakondsus annab kindlasti võimaluse osaleda Eesti poliitilises ja ühiskondlikus elus), osaluse näitaja on samuti keskmine (51%) või kõrgem (47%, sh 63% tunneb huvi Eesti sisepoliitika vastu, 76% on külastanud kultuuri- ja spordisuurüritusi, 54% on osalenud poliitilistes aktsioonides ja 33% osaleb kodanikuühendustes, poliitikas pädevaks peab end 23%). Eesti keelt aga tähtsustatakse keskmisel (77%) või madalamal (23%) tasemel (sh 56% väärtustavad eesti keelt ja kultuuri kui Eestiga väga tugevalt siduvat tegurit, 15% alustavad ja jätkavad suhtlemist teiskeelsete inimestega alati või sagedamini eesti keeles, 9% peab väga vajalikuks eesti keele

paremat valdamist ja kasutamist venekeelse elanikkonna arvamusiidrite poolt, 19% arvates on suutmatust eesti keelt ära õppida Eesti kodakondsuse mitteomamise kindlaks põhjuseks, venekeelseid subtiitreid telesaadetel ei pea vajalikuks vaid 20%). Vene keele oskuse tase on siin kõrge (60% aktiivne oskus), teisest rahvusest elanikega suheldakse küllaltki aktiivselt (võrgustike arv 3,2 ja suhtlemissfääride arv 3,1), samuti on kõrge hoiakute näitajad (valmisolek venekeelsete inimestega ühes kollektiivis osaleda – 1,3 ja positiivne hoiak mitmekultuurilisuse suhtes – 2,1). Klasterisse kuulujate piirkondlik jagunemine vastab kõigi eestlaste jaotusele.

Klaster F – „vähese lõimumisvalmidusega“ – 10% eestlastest. Klasteris on rohkem mehi (53%), vanuserühmadest on arvukamalt esindatud 40–54-aastased (29%) ja üle 65-aastased (29%), rohkem on haridustaset, mis jääb alla keskhariduse (27%) ja kesk-eriharidust (37%), suurem on täidesaatvat tööd tegevate inimeste osakaal (31%), majanduslikult saadakse üldiselt hakkama (71%, raske on toime tulla 22%-l), üldine rahulolu kaldub madalama taseme poole (35% madal tase, 45% keskmine tase). Vähese lõimumisvalmidusega eestlastele on iseloomulik madalam (47%) või keskmine (53%) kaasamisvalmidus (sh vaid 31% on nõus, et erinevate kultuuride kokkupuude on Eesti ühiskonda rikastav, 65% leiab, et mitte-eestlaste arvamus tuleks paremini tunda ja nendega arvestada, 28% peab mitte-eestlaste kaasamist Eesti riigi juhtimisse kasulikuks, 14% rõhutab venekeelsete Riigikogu ja KOV saadikute suurema aktiivsuse olulisust, 16% arvab, et Eesti kodakondsus annab kindlasti võimaluse osaleda Eesti poliitilises ja ühiskondlikus elus), samuti madalam (47%) või keskmine (53%) eesti keele tähtsustamine (sh vaid 45% väärtustavad eesti keelt ja kultuuri kui Eestiga väga tugevalt siduvat tegurit, vaid 28% alustavad ja jätkavad suhtlemist teiskeelsete inimestega alati või sagedamini eesti keeles, 10% peab väga vajalikuks eesti keele paremat valdamist ja kasutamist vene elanikkonna arvamusiidrite poolt, 10% arvates on suutmatust eesti keelt ära õppida Eesti kodakondsuse mitteomamise kindlaks põhjuseks, venekeelseid subtiitreid telesaadetel ei pea vajalikuks vaid 16%), ning

keskmisel tasemel (78%) või madalam osalus ühiskondlikus elus (sh 50% tunneb huvi Eesti sisepoliitika vastu, 58% on külastanud kultuuri- ja spordisuurüritusi, 14% on osalenud poliitilistes aktsioonides ja 10% osaleb kodanikuühendustes, poliitikas pädevaks peab end vaid 6%). Vene keele oskusega selle klasteri esindajad väga ei eristu (pooled on aktiivsed oskajad), teisest rahvusest inimestega suheldakse keskmisel tasemel (võrgustike arv 2,8, sfääride arv samuti 2,8), ka hoiakud rühmade vaheliste suhete kohta on keskmised (valmisolek osaleda 1,1 ja hoiak mitmekultuurilisuse suhtes 1,9). Vähese lõimumisvalmidusega eestlased elavad kõige arvukamalt muudes Eesti piirkondades (80%, st väljaspool Tallinna ja Virumaad).

Lõimklasterid võimaldavad mõtestada ka eestlaste lõimumisprospektiive klasteri kuuluvuse seisukohalt. Tabelis 8.14 on lõimklasterid jaotatud sotsiaal-majandusliku tausta ja lõimdimensioonide tasemetega järgi.

Tabel 8.14. Eestlaste lõimklasterite paigutus sotsiaal-majandusliku tausta ja lõimdimensioonide tasemetega järgi

Sotsiaal-majanduslik taust lõimumisvalmidusele	Soodsam			Vähem soodne		
	Kõrgem A D	Keskmine E	Madalam keskmine C F	Madal B		
Osalus						
Eesti keele tähtsustamine	Kõrge A	Keskmine D	Madalam keskmine E	Kõrge C	Madal F	Keskmine B
Kaasamisvalmidus	Kõrge A	Madalam keskmine D	Keskmine E	Madal C	Madal F	Kõrge B
Perspektiivne klaster	A	A	A	B	B	B

Nagu eespool toodud lõimklasterite kirjeldustest nähtub on klasterites A, D ja E kuuluvate eestlaste sotsiaal-majanduslik taust lõimumisvalmiduse seisukohalt soodsam (elatakse arvukamalt Tallinnas, ollakse haritumad, majanduslik olukord on parem, vene keele oskus on parem, suheldakse

palju ja mitmetes erinevates võrgustikes teisest rahvusest inimestega jne.), klasterites B, C ja F kuulujatel aga vähem soodne (arvukamalt elatakse mujal Eestis ja ka Ida-Virumaal, suhteliselt rohkem on alla keskharidusega inimesi, majanduslik olukord on halvem, vene keele oskus on madalam, teisest rahvusest inimestega suheldakse vähem ja ka püsisuhtevõrgustikke nendega on vähem jne).

Edasi me näeme tabelist, et sotsiaal-majandusliku tausta erinevused seostuvad lõimdimensioonide kõige enam osalusega: klasterites A, D ja E on see näitaja kõrgem, klasterites B, C ja F aga madalam. Ülejäänud kahe lõimdimensiooni – eesti keele tähtsustamise ja kodanikuidentiteedi – taseme poolest erinevad klasterigrupid A, D ja E ning B, C ja F omavahel ka klasteritegruppisiseselt.

Ka eestlaste puhul võiks mitmekülgselt lõimumisvalmidust eelistada ühekülgselt (ainult ühe või kahe dimensiooni osas) lõimumisvalmidusele ja A-klaster võiks olla kõikidesse ülejäänud klasteritesse kuulujate edasise lõimumise lõppsihiks. Lisaks võiks mitmekülgselt lõimumisvalmiduse poole liikumisel püüda vältida eesti keele tähtsustamise dimensiooni domineerimist teiste dimensioonide (eriti kaasamisvalmiduse) üle, mille kõige probleemsemaks näiteks on C-klaster.

Viimasest tulenevalt võiksid D- ja E-klasterisse kuulujad alustada oma klasteritegruppis liikumist A-klasteri poole mitte eesti keele suuremast tähtsustamisest vaid kaasamisvalmiduse suurenemisest (E-klasterile on see tasemetega erinevusi vaa-dates lihtsam, D-klasterile mõnevõrra raskem). Eesti keele tähtsusega seotud hoiakud võiksid lisanduda peale kaasamisvalmiduse suurenemise (sel juhul ei domineeri neis ehk enam eesti keele oskuse range nõudmine), osaluse suure-nemine võib E-klasteri puhul jääda ka viimaseks sammuks mitmekülgselt lõimumisvalmiduse poole.

Teises eestlaste klasteritegruppis (B, C, F) oleks F-klasterisse kuulujatel lihtsam liikuda C-klasteri poole (tõsta tuleks vaid eesti keele tähtsustamist), ent eespool toodud põhjustel

on C-klastri arvukuse kasvu pigem ebasoovitatav. Liikumine C-klastrisse võib kaasa tuua algselt vähese lõimimisvalmidusega inimeste vaadete teisenemise eesti keele oskuse nõuete ühekülgse karmistamise suunas. Seetõttu oleks F-klastri mõistlikum areneda B-klastri poole, püüdes kõigepealt tõsta oma kaasamisvalmidust kõrgemale tasemele ja alles siis eesti keele tähtsustamist keskmisele tasemele. Sellele suundumisele aitab kaasa ka F- ja B-klastri profiilide sarnasus mõnede tunnuste osas (üle 65-aastaste suurem osakaal).

B-klastri on teises klastritegrupis sisuliselt kõige lõimimisvalmim, keda eristab esimese grupi konfiguratsioonidest vaid madal osaluse tase. Osaluse suurenemist ühiskondlikus elus takistavad selle klastri puhul ilmselt majandusliku toimetuleku raskused (ligi kolmveerand ei tööta) ja teiste klastritega võrreldes kõige madalam haridustase. Kõrge kaasamisvalmidus on siin ka pigem abstraktne hoiak, sest teistest rahvusest elanikega tegeliku suhtlemise näitajad (võrgustike arv, suhtlemissfääride arv) on madalad (võimalik, et ka võimaluste puudumise tõttu, kuna elatakse valdavalt muudes Eesti piirkondades).

C-klastri on kõige problemaatilisem, mitte selle tõttu, et kõrge eesti keele tähtsustamise tase võib olla saavutatud nii nende hoiakute arvel, mis väljendavad armastust eesti keele ja kultuuri vastu kui ka selliste hoiakute ja käitumise arvel, mis nõuavad teistest rahvustest elanikelt paremat eesti keele valdamist, vaid seetõttu, et eesti keele kõrgem tähtsustamine ei ole selle klastri puhul tasakaalustatud kõrgema kodanikuidentiteedi ja osaluse tasemega (nagu see on A-klastri puhul). Tabel 8.15 näitab C-klastrisse kuulujate suuremat ohutunnet nii eesti keele ja kultuuri kui ka varasemate immigrandide ja uussisserrännanute suhtes.

Tabel 8.15. Erinevaid asjaolusid Eesti arengule ohuks pidajate osakaal eestlaste klastri-gruppides, %

Peab Eesti arengut ohustavaks asjaoluks suurel või mõningal määral	A	B	C	D	E	F
Eesti keele ja rahvuskultuuri võimalik hääbumine	47	52	64	49	45	43
Suure hulga Venemaa kodanike elamine Eestis	60	59	74	66	53	53
Sisserände suurenemine teistest riikidest	36	52	53	30	41	37
töötamise või õppimise eesmärgil (sulgudes „üldse mitte“, %)	(29)	(18)	(6)	(19)	(15)	(4)

Radikaalsema eesti keele oskuse tähtsustamise põhjused võivad C-klastri peituda suhteliselt kehvas majanduslikus olukorras, täidesaatvat (alluvat) tööd tegevate inimeste suuremas osakaalus, madalamas vene keele oskuse tasemes, keskmisest madalamas teistest rahvusest inimestega suhtlemise tasemes ja kõige madalamas valmisolekus osaleda koos venekeelsete inimestega ühises kollektiivis ja kõige vähem positiivses hoiakus mitmekultuurilise ühiskonna suhtes. Kuhu võiks C-klastri lõimimisvalmiduse arengus liikuda? A-klastri suunas liikumist takistavad sotsiaal-majanduslikud tegurid (isegi kui õnnestuks kodanikuidentiteedi tõstmine, oleks raskendatud osaluse mõtmes kõrgema taseme saavutamine). Seepärast tundub, et C-klastri jaoks peaks oleks osutada ka liikumine B-klastrisse, see tähendaks kodanikuidentiteedi tunduva tõusu kõrval eesti keele tähtsustamise mõningast vähenemist, ja madalamalt keskmise osaluse taseme "kaasavõtmine" B-klastrisse (see tõstaks B-klastri osaluse taset. Soodustavaks asjaoluks sellise liikumise puhul oleks jällegi sarnasused C- ja B-klastri sotsiaalmajanduslikus taustas, takistavaks aga C-klastrisse kuulujate teatav kriitilisus riigi poliitikate suhtes, mis hoiab alal madalat kodanikuidentiteedi (Riigikogu ei usalda 54% ja valitsust 45% C-klastri esindajatest, kõigi eestlastest vastajate keskmised näitajad olid vastavalt 40% ja 34%). Ka on C-klastrisse kuulujaid suhteliselt rohkem Riigikogu valimistel konservatiivse rahvaerakonna poolt hääletada lubanute hulgas.

8.5 Eestlaste ja teistest rahvustest elanike klastrijaotuste võrdlus

Võrreldes eestlaste ja teistest rahvustest elanike klastrijaotusi ilmneb üllatav tõsiasi – samatähenduslike klastri-rühmade osakaalud kummaski jaotuses on enam vähem sama suured (tabel 8.17). Kas see on juhus või ilmneb selles mingi seaduspärasus, vajab edasist uurimist.

„Mitmekülgset lõimunud“ on teistest rahvustest elanike seas 19%, „mitmekülgset lõimumisvalmeid“ eestlaste seas 20%. Ka regionaalne jaotus näitab, et paremini lõimunud/lõimumisvalmis inimesi on rohkem Tallinnas ja muudes piirkondades, vähem aga Virumaal. Kui siia kõrvale vaadata võrdlevalt teistest rahvusest elanike „vähelõimunud“ ja eestlaste „vähese lõimimisvalmidusega“ (F) ning „keskmiselt kaasamis- ja osalemisvalmeid“ (E) summeerituna, siis neisse kuulub mõlemal pool umbes veerand küsitletutest. Virumaal moodustavad need klastriühmad suure osakaalu (vastavalt 45% ja 33%). Seega Virumaale suunatud lõimumismeetmed peaksid hõlmama teistest rahvusest elanike kõrval ka eestlasi. See puudutab eelkõige eestlaste kaasamisvalmidust, mis peaks kaasa aitama teistest rahvusest elanike kodanikuidentiteedi kasvule ja eestlaste suuremat osalust ühiskondlikus elus, mis võimaldaks ka teistest rahvusest elanike osalema kaasata.

Tabel 8.17. Teisest rahvusest elanike ja eestlaste klastrirühmade protsentjaotuste võrdlus kõigi küsitletute ja regioonide lõikes, % (Integratsiooni monitoriing 2015)

Teiste rahvuste klastrid	Piirkondlik jaotus*	2015	2015	Piirkondlik jaotus*	Eestlaste klastrid
A mitmekülgset lõimunud	T 25 M 28 I-V 5	19	20	T 30 M 18 V 8	A mitmekülgset lõimumisvalmid
B kodanikuidentiteedi mõõtmis lõimunud	T 17 M 8 I-V 18	15	14	T 11 M 16 V 14	B kaasamisvalmid
D eestikeelsuse mõõtmis lõimunud	T 26 M 36 I-V 13	24	22	T 13 M 24 V 32	C eesti keele tähtsustajad
C osaluse mõõtmis lõimunud	T 19 M 7 I-V 20	16	18	T 25 M 16 V 14	D aktiivsed osalejad
E vähelõimunud	T 13 M 22 I-V 45	25	16	T 17 M 15 V 19	E keskmiselt kaasamise- ja osalusevalmid
			10	T 4 M 11 V 14	F vähese lõimumis- valmidusega
Kokku %	T 100 M 100 I-V 100	100	100	T 100 M 100 V 100	

* T - Tallinn, M - muud piirkonnad, I-V - Ida-Virumaa, V - Virumaa

B-klastrid (eestlaste „kaasamisvalmid“ ja teisest rahvusest vastajate „kodanikuidentiteedi mõõtmis lõimunud“) moodustavad Eesti elanikkonna hulgas umbes 15%. Kokku on kõrgema või keskmise kaasamisvalmidusega eestlasi (klastrid A + B + E) 50%: Tallinnas – 58%, mujal Eestis 49% ja Virumaal 41%.³ Kõrgema või keskmise kodanikuidentiteediga (klastrid A + B + D) on 58% teisest rahvusest elanikest (Tallinnas – 68%, mujal Eestis 72% ja Ida-Virumaal

³ Klastritesse kuulujate osakaalude summeerimisel saadud protsendid on väiksemad kui lõimimise tasemete võrdluses saadud protsendid (vt tabelid 8.2 ja 8.4). Selle põhjuseks on see, et ka summeerimisest välja jäänud klastritesse kuulub kõrgema või keskmise taseme näitajatega inimesi, kuid madalamate tasemete suurem osakaal viib nende klastrite üldise keskmise taseme alla. Seega annavad siin toodud arvutused rangema tulemuse võrreldes lõimimise tasemete kasutamisega.

36%). Ehkki eestlaste kaasamisvalmidust ei saa otseselt teisest rahvusest elanike kodanikuidentiteediga seostada, võib protsente võrreldes öelda, et mujal Eestis ja Tallinnas on teisest rahvusest elanike proportsionaalne kuulumine kõrgema kodanikuidentiteediga klastritesse kõrgem kui eestlaste kuulumine suhteliselt kõrgema kaasamisvalmidusega klastritesse. See tähendab, et kodanikuidentiteeti aitavad eestlaste suurema osakaaluga piirkondades tõsta ka muud tegurid peale eestlaste otsese kaasamisvalmiduse. Virumaal on olukord vastupidine, ehk teisest rahvusest elanike suurema osakaaluga rahvastikus jääb kodanikuidentiteedi tase proportsionaalselt madalamaks, hoolimata eestlaste mõnevõrra kõrgemast kaasamisvalmiduse tasemest.

Eesti keelt kõrgel või keskmisel tasemel tähtsaks pidavatesse klastritesse (A, B, C ja D) kuulub ligi kolmveerand eestlastest. Kui aga võtta ainult eesti keele kõrgelt tähtsustajad (klastrid A ja C), siis kuulub neisse klastritesse 42% eestlastest. Sama palju (43%) on ka teisest rahvusest elanikke, kes kuuluvad kõrgema eestikeelsusega klastritesse (A ja D). Regioonide lõikes ilmnevad aga erinevused. Tallinnas on kõrgema eestikeelsusega klastrites umbes pool teisest rahvusest elanikest (jagunevad võrdselt A- ja D-klastrite vahel) ja eestlaste seas domineerivad A-klastrisse kuulujad (eesti keele tähtsustamine on tasakaalustatud). Mujal Eestis on teisest rahvusest elanike seas mõnevõrra rohkem eestikeelsuse mõõtmis lõimunuid (D-klastrid) ja ka eestlaste seas on rohkem eesti keele ühekülgseid tähtsustajaid (C-klastrid) – võimalik, et muudes Eesti piirkondades ilmneb teatav eestlastepoolne surve lõimumiseks ainult eesti keele osas (jättes tähelepanuta lõimumise teised aspektid nagu kodanikuidentiteet ja osalus). Virumaal domineerib eestlaste seas eesti keele tähtsustamisel C-klastrid ja teisest rahvusest elanike seas on üldse vähe kõrgema eestikeelsusega klastritesse kuulujaid (18%). Siit järeldub, et ühekülgne eesti keele oskuse nõudmine ilma sellega kaasneva kaasamis- ja osalemisvalmiduseta ei too kaasa teisest rahvusest elanike suuremat lõimitust Eesti ühiskonda isegi mitte keeleoskuse mõõtmis.

Osaluse puhul ilmnevad kõige suuremad proportsionaalsed vastavused eestlaste ja teisest rahvusest elanike klastrikuuluvuste vahel. Eestlaste kõrgema osaluse klastritesse (A, D ja E) kuulub 54% vastajatest (Tallinn = 72%, muud piirkonnad = 49%, Virumaa = 41%), teisest rahvusest elanike kõrgema osaluse klastritesse (A, C ja B) kuulub 59% (Tallinn = 61%, muud piirkonnad = 43%, Virumaa = 43%). Ehk – seal, kus eestlased ise aktiivsemalt ühiskondlikus elus osalevad (Tallinnas), on ka teisest rahvusest elanike osaluse tase kõrgem. Seda, et tege mist ei ole ainult soodsas keskkonnas möjuga (Tallinnas rohkem võimalusi osalemiseks) näitavad muude piirkondade ja Virumaa suhteliselt sarnased näitajad, ehkki (Ida-)Virumaal on osaluse võimalusi ilmselt vähem kui muudes Eesti piirkondades.

8.6 Kokkuvõtte ja järeldused

Teisest rahvusest elanike lõimumise dimensioonide sisu läh- tub lõimumise ja lõimumispoliitika käsitluse kolmest põhi- teemast Eestis: kodakondsus ja kodanikuidentiteet, keele- oskus ja keelekasutus ning sotsiaalne ja poliitiline osalus.

Lõimimise dimensiooni „kodanikuidentiteet“ mõõtvat loendus- indeksi moodustamisel eeldatakse, et enamlõimunud venekeelsed elanikud on omandanud Eesti kodakondsuse, väärtustavad seda ja seostavad kodakondsuse omamist poliitilise aktiivsusega, peavad end kodanikena ühiskonnas mõjukateks ning tunnevad ühtekuuluvust Eesti riigi ja eesti rahvaga. Lõimimise dimensioon „eestikeelsus“ lähtub eeldusest, et enamlõimunud venekeelsed elanikud valdavad paremini eesti keelt ja kasutavad seda aktiivselt suhtlemisel eestlas- tega ning eestikeelse meedia tarbimisel. Lõimimise dimensioon „osalus“ sisaldab endas poliitilist osalust (hästilõimunud venekeelsed elanikud on eeldatavasti poliitiliselt aktiivsed ja pädevad ka väljaspool valimisi, tunnevad huvi Eesti sise- poliitika ja riigiinstitutsioonide tegevuse vastu), sotsiaalset osalust (paremini lõimunud osalevad enam kodanikuühen- dustes) ja kultuurilist osalust (enamlõimunud külastavad Eestis toimuvaid kultuuri ja spordi suurüritusi).

Eesti teisest rahvusest elanike seas on umbes 30% madalama, üle 40% keskmise ja ligi 30% kõrgema taseme kodanikuidentiteedi kandjaid. Viimase viie aasta jooksul ei ole kodanikuidentiteedi tasemete proportsioonides ja keskmises väärtuses muutusi toimunud. Puuduv eestikeelsus iseloomustab ligi veerandit teisest rahvusest inimestest Eestis, madalam eestikeelsuse tase on omane ligi 30%-le ja kõrgem tase ligi poolele Eesti teisest rahvusest elanikest. 2011. aastaga võrreldes ei ole teisest rahvusest vastajate eestikeelsuse tasemete jaotuses ega ka keskmistes väärtustes olulisi muutusi toimunud. Ligi 20% teisest rahvusest elanikest on madalama osaluse tasemega, poolele on omane keskmine ja umbes kolmandikule kõrgem osaluse tase. Osaluse keskmine tase on viie viimase aastaga oluliselt kasvanud.

Kodanikuidentiteedi ja osaluse näitajad on kõige kõrgemad Tallinna teisest rahvusest elanike seas, järgnevad muud Eesti piirkonnad ning kõige madalamad on need näitajad Ida-Virumaal. Kõrgem eestikeelsus on iseloomulik muude Eesti piirkondade teisest rahvusest elanikele, järgneb Tallinn, ja kõige madalamad on eestikeelsuse näitajad jällegi Ida-Virumaal.

Kodakondsuse lõikes vaadatuna paistavad silma Eesti kodanikest teisest rahvusest elanikud, kelle kodanikuidentiteedi ja eestikeelsuse keskmised näitajad on teistest kodakondsuse kategooriatest oluliselt kõrgemad. Kõrgema osaluse tasemega erinevad Eesti kodanikud määratlemata kodakondsusega elanike madalamast tasemest.

Nii kodanikuidentiteet kui ka eestikeelsus suurenevad Eestis kodunemisega – kui teisest rahvusest sisserändajate esimese põlvkonna ehk välissündinute puhul on keskmised näitajad kõige väiksemad, siis kolmanda põlvkonna puhul (kelle vanemad on sündinud Eestis) on keskmised näitajad kõige suuremad. Osaluse keskmise taseme puhul olulisi erinevusi põlvkondade vahel ei ilmne.

Analoogselt 2011. aasta integratsiooni monitooringu andmete põhjal tehtud klasteranalüüsile viidi ka käesolevas

uuringus moodustatud lõimdimensioonide alusel läbi teisest rahvusest elanike klasteranalüüs. Tekkinud lõimklastreid saab lühidalt kirjeldada järgmiselt:

Mitmekülgsest lõimunud teisest rahvusest elanikud (klaster A) on need, kelle kodanikuidentiteedi, eestikeelsus ja osaluse keskmised näitajad on üldisest teisest rahvusest elanike keskmisest tasemest oluliselt kõrgemad. Nad moodustavad umbes 1/5 Eesti teistest rahvustest elanikest. Kodanikuidentiteedi mõttes lõimunuid (B-klaster) iseloomustab kodanikuidentiteedi dimensiooni keskmisest oluliselt kõrgem tase, eestikeelsuse näitaja jääb selle klasteri puhul keskmisest madalamaks ja osaluse dimensioon üldisele keskmisele lähedaseks. Sellesse klasterisse kuulub 15% Eesti teisest rahvusest elanikest. Osaluse mõttes lõimunutel (C-klaster) on keskmisest oluliselt kõrgem osaluse näitaja, kodanikuidentiteedi ja eestikeelsuse dimensioonid jäävad keskmisest madalamaks. Klaster moodustab 16% Eesti teisest rahvusest elanikkonnast. Eestikeelsuse mõttes lõimunute (D-klaster) puhul näeme eestikeelsuse näitaja keskmisest oluliselt kõrgemat taset, kodanikuidentiteet on üldisel keskmisel tasemel, osaluse näitaja aga keskmisest veidi madalam. Klasterisse kuulub ligi veerand Eesti teisest rahvusest elanikest. Vähelõimunud teisest rahvusest elanikke (E-klaster) iseloomustab kõigi kolme lõimdimensiooni keskmisest oluliselt madalam tase. Klasterisse kuulujaid on veerand Eesti teisest rahvusest elanikkonnast.

Saadud lõimklasterid osutusid üldjoontes sarnasteks 2011. aasta monitooringu andmete põhjal moodustatud klasteritega.

Kodakondsuse lõikes vaadates ilmneb, et kõik kodakondsusrühmad koosnevad väga erineva klasterikuuluvusega inimestest (näiteks Eesti kodanike seas on mitmekülgsest lõimunuid ainult üks kolmandik, määratlemata kodakondsusega elanike seas aga vähelõimunuid vaid 40%), seega pole otstarbekas lõimumismeetmete sihtrühmi kodakondsuse alusel moodustada. Teisest rahvusest elanike paremaks lõimumiseks nii regionaalsel kui ka kodakondsuse alusel moodustuvates

gruppides tuleb lähtuda nende gruppide sisemisest klasterstruktuurist ja püüelda mitmekülgse lõimumise poole (lisaks keeleõppe tõhustamisele on vaja ka kodanikuidentiteedi kasvatust ja ühiskondlikku ellu kaasamist).

Klasteranalüüsi tulemused võimaldavad lõimumist käsitleda liikumisena ühest klasterist teise, mille eelduseks on taseme tõus teatavates lõimdimensioonides. Klasterite A ja D kuuluvate teisest rahvusest elanike sotsiaal-majanduslik taust on lõimumise seisukohalt soodsam kui B-, C- ja E-klasterisse kuulujatel. Sotsiaal-majandusliku tausta erinevused seostuvad lõimdimensioonidest kõige enam eestikeelsusega: A- ja D-klasteril on see näitaja kõrgem, klasteritel B, C ja E aga madalam. Erinevused sotsiaal-majanduslikus taustas ja eesti keele oskuse tasemes ei võimalda kõikidesse klasteritesse kuulujatel kohe A-klasteri ehk mitmekülgsest lõimunute poole liikuda, vaheetapina tuleb läbida teisi klastreid, mille moodustavad osaliselt lõimunud inimesed. Kui D-klasterile on tee A-klasteri poole avatud, siis E-klasterisse kuulujatel ja osale C-klasterisse kuulujatest oleks parem suunduda B-klasteri poole (suurendades eelkõige oma kodanikuidentiteeti) ja alles B-klasteri kaudu (eesti keele oskuse paranedes ja ka sotsiaal-majandusliku tausta soodsamaks muutudes) liikuda A-klasterisse. Oma madalama kodanikuidentiteedi ja kõrgema ühiskondlikus elus osalemise taseme tõttu on osade C-klasterisse kuulujate puhul võimalik ka hoiakute ja toimimise radikaliseerumine, seetõttu on just kodanikuidentiteedi suurenemine selles klasteris eriti oluline.

Eestlaste lõimdimensioone varasemates uuringutes koondtunnustena moodustatud ei ole. Kuna rahvusvahemuste lõimumist enamusrahvusega ühiskonda soodustab see, kui võrd vähemuse esindajaid kaasatakse ühisesse ühiskondlikku ellu ja kultuuriellu, siis määratlesime ühe eestlaste kaasavat suhtumist mõõtva dimensioonina kaasamisvalmiduse. Kuna eesti keele ja kultuuri säilimisele ja arendamisele kaasaitamine on Eesti lõimumispoliitika põhiseaduslik ülesanne, valisime teiseks eestlaste lõimdimensiooniks eesti keele ja selle kasutamise tähtsustamise. Kolmandaks mõõtmeks

on osaluse määde, sest mida aktiivsemalt eestlased ise ühiskondlikus elus osalevad, seda suuremaid võimalusi nad osalemiseks loovad ja näitavad eeskujuga ka teisest rahvusest elanikele. Osaluse määde on siis ka ainus dimensioon, mille alusel saab eestlaste ja teisest rahvusest elanike üldist lõimitust ühiskonda võrrelda.

Kaasamisvalmiduse indeksi koostamisel eeldasime, et teisest rahvusest inimeste kaasamisele enam orienteeritud eestlased omavad positiivset hoiakut mitmekultuurilise ühiskonna suhtes. Nad leiavad, et teisest rahvusest inimeste arvamusi tuleks rohkem arvestada ja nende esindajaid peaks kaasama Eesti riigi ja majanduse juhtimisse, nad väärtustavad Eesti kodakondsuse omandamist teisest rahvusest elanike poolt kui olulist tegurit nende lõimumisel Eesti ühiskondlikku ellu ja töölase karjääri tegemisel Eestis. Eesti keele tähtsustamise lõimdimensiooni koostamisel lähtusime eeldusest, et eesti keele tähtsust rõhutavad eestlased väärtustavad eesti keelt ja kultuuri, rõhutavad Eesti kodakondsuse omandamise puhul eesti keele oskuse tähtsust, näevad venekeelse elanikkonna ühiskondlikku ellu kaasamise olulise tingimuseks eesti keele kasutamist nende arvamusi liidrite poolt ja meedia eestikeelsust, kasutavad ka ise aktiivselt eesti keelt venekeelsete elanikega suhtlemisel. Lõimdimensioon „osalus“ moodustati analoogselt teisest rahvusest elanike sarnasuguse dimensiooniga (vt kirjeldust eespool). Ka eestlaste puhul sisaldab see endas poliitilist osalust, sotsiaalset osalust ja kultuurilist osalust.

Vähem kui 40%-le eestlastest on omane kõrgem, rohkem kui 40%-le keskmine ja ligi 20%-le madalam kaasamisvalmiduse tase. 2011. aastaga võrreldes on eestlaste kaasamisvalmidus keskmiselt mõnevõrra vähenenud. Eesti keele tähtsustamise tase on viie aastaga oluliselt kasvanud (kõrgem tase on nüüd 42%-l, keskmine tase pooltel ja madalam tase vaid 8%-l eestlastest). Osaluse näitajates 2011. aastaga võrreldes eestlaste puhul muutusi toimunud ei ole (umbes 40% on kõrgema, ligi 50% keskmise ja umbes 10% madalama osaluse tasemega).

Regioonide lõikes on kõige kaasamisvalmimad ja ühiskondlikus elus osalevad eestlased Tallinnas, järgnevad muude piirkondade eestlased, ja kõige madalam on keskmine kaasamisvalmidus ja osalus Virumaa eestlaste seas. Eesti keele tähtsustamise osas eestlastel keskmiselt piirkondlikke erinevusi ei ole.

Eestlaste küsitlusandmete klasteranalüüs viidi läbi paralleelselt nii 2011. kui ka 2015. uuringus kolme lõimdimensiooni alusel, mõlemal aastal saadi sarnased klasterirühmad. Tekkinud klasterirühmi saab kirjeldada järgmiselt:

Mitmekülgselt lõimumisvalmidite eestlaste rühmas (A-klaster) on kõik kolm lõimdimensiooni keskmisest kõrgema väärtusega. Klaster hõlmab 1/5 küsitletud eestlastest. Kaasamisvalmidite eestlaste puhul (B-klaster) on keskmisest oluliselt suurem kaasamisvalmiduse indeksi väärtus, eesti keele tähtsustamine jääb üldisele keskmisele tasemele ja osaluse indeksi väärtus on oluliselt madalam üldisest keskmisest. Klaster esindab 14% eestlastest. Eesti keele tähtsustajad (C-klaster) on eestlased, kes paistavad silma eesti keele tähtsuse dimensiooni keskmisest kõrgema väärtusega, samas kui nii kaasamisvalmiduse kui ka osaluse näitajad on oluliselt keskmisest madalamad. Klasterisse kuulub enam kui viiendik eestlastest. Aktiivsed osalejad (D-klaster) tõusevad esile osaluse dimensiooni kõrgema väärtusega, eesti keele tähtsustamine jääb selles rühmas üldise keskmise lähedale, ja kaasamisvalmidus on keskmisest oluliselt madalam. Klasterisse kuulub 18% eestlastest. Keskmiselt kaasamis- ja osalemisvalmid (E-klaster) eristub teistest vaid eesti keele tunduvalt madalama tähtsustamisega, kaasamisvalmidus ja osaluse näitaja on siin üldisel keskmisel tasemel. Klasterisse kuulub 16% eestlastest. Vähesel lõimumisvalmidusega (F-klaster) eestlaste puhul on kõik kolm lõimdimensiooni üldisest keskmisest tasemest oluliselt madalamad. Klasterisse kuulujaid on eestlaste seas 10%.

Võrreldes 2011. aastaga on mitmekülgselt lõimumisvalmidite (A-klaster) rühma osakaal eestlaste hulgas oluliselt kasvanud, teiste klasterite proportsioonid on üldjoontes samaks jäänud.

Ka eestlaste puhul võiks mitmekülgselt lõimumisvalmidust eelistada ühekülgselt ja A-klaster võiks olla kõikidesse ülejäänud klasteritesse kuulujate edasise lõimumise lõppsihiks. Lisaks võiks mitmekülgsel lõimumisvalmiduse poole liikumisel püüda vältida eesti keele tähtsustamise dimensiooni domineerimist teiste dimensioonide (eriti kaasamisvalmiduse) üle.

Klasteritesse A, D ja E kuulujate eestlaste sotsiaal-majanduslik taust on lõimumisvalmiduse seisukohalt soodsam kui klasteritesse B, C ja F kuulujate eestlastel. Sotsiaal-majandusliku tausta erinevused seostuvad lõimdimensioonidest kõige enam osalusega: klasterites A, D ja E on see näitaja kõrgem, klasterites B, C ja F aga madalam. Seda arvestades ei saa ka kõikidesse klasteritesse kuulujate eestlased kohe A-klasteri poole liikuda, vaid neil tuleb vaheetapina läbida osalise lõimumisvalmidusega klasterid.

D- ja E-klasterisse kuulujad saavad liikuda A-klasteri poole, ent nad võiksid alustada mitte eesti keele suuremast tähtsustamisest vaid kaasamisvalmiduse suurendamisest. Eesti keele tähtsusega seotud hoiakud võiksid lisanduda peale kaasamisvalmiduse suurendamise. Teises eestlaste klasterigrupis tähendaks F-klasterisse kuulujate liikumine C-klasteri poole vähesel lõimumisvalmidusega inimeste vaadete teisenemist eesti keele oskuse nõuete ühekülgsel karmistamise suunas. Seetõttu oleks F-klasteril mõistlikum areneda B-klasteri poole, püüdes kõigepealt tõsta oma kaasamisvalmidust kõrgemale tasemele ja alles siis pühenduda eesti keele tähtsusele. C-klasteri puhul ei ole eesti keele kõrgem tähtsustamine tasakaalustatud kõrgema kodanikuidentiteedi ja osaluse tasemega (nagu see on A-klasteri puhul), seetõttu võiks C-klasterile esmalt sobida liikumine B-klasterisse, mis tähendaks kodanikuidentiteedi tunduva tõusu kõrval eesti keele tähtsustamise mõningast vähendamist. B-klaster on

sisuliselt kõige rohkem lõimumisvalmis ja seda eristab eimese klastrigrupi (A, D, E) klastritest vaid madal osaluse tase. Osaluse suurenemist ühiskondlikus elus takistavad selle klastri puhul majandusliku toimetuleku raskused ja teiste klastritega võrreldes kõige madalam haridustase, puudu jääb ka tegelikust suhtlemisest teisest rahvusest elanikega.

Võrreldes eestlaste ja teisest rahvusest elanike klastrijaotusi regioonide lõikes ilmneb, et paremini lõimunud/lõimumisvalmeid (A-klastrit) inimesi on rohkem Tallinnas ja muudes piirkondades, vähem aga Virumaal. Virumaal moodustavad aga suure osakaalu teisest rahvusest vähelõimunud inimeste klaster (E) ja eestlaste vähem lõimumisvalmiste inimeste klastrid (E ja F). Seega Virumaale suunatud lõimumismeetmed peaksid hõlmama teisest rahvusest elanike kõrval ka eestlasi. See puudutab eelkõige eestlaste kaasamisvalmidust, mis peaks kaasa aitama teisest rahvusest elanike kodanikuidentiteedi kasvule, samuti puudutab see eestlaste suuremat osalust ühiskondlikus elus, mis võimaldaks kaasata ühiskonnaellu ka teisest rahvusest elanikke.

Tallinnas ja mujal Eestis (va Virumaa) on teisest rahvusest elanike proportsionaalne kuulumine suhteliselt kõrgema kodanikuidentiteediga klastritesse (A, B ja D) kõrgem kui eestlaste kuulumine suhteliselt kõrgema kaasamisvalmidusega klastritesse (A, B ja E). Seega kodanikuidentiteeti aitavad eestlaste suurema osakaaluga piirkondades tõsta ka muud tegurid peale eestlaste otsese kaasamisvalmiduse. Virumaal on olukord vastupidine, ehk teisest rahvusest elanike suurema osakaaluga rahvastikus jääb kodanikuidentiteedi tase proportsionaalselt madalamaks, hoolimata eestlaste seas levinud mõnevõrra kõrgemast kaasamisvalmiduse tasemest.

Tallinnas kuulub kõrgema eestikeelsusega klastrites umbes pool teisest rahvusest elanikest (jagunevad võrdselt A- ja D-klastrit vahel); eestlaste seas domineerib kuulumine A-klastrisse (eesti keele tähtsustamine on tasakaalustatud teiste lõimdimensioonidega). Mujal Eestis on teisest rahvusest elanike seas mõnevõrra rohkem eestikeelsuse mõõtmes

lõimunuid (D-klaster) ja ka eestlaste seas on rohkem eesti keele ühekülgeid tähtsustajaid (C-klaster) – võimalik, et muudes Eesti piirkondades ilmneb teatav eestlastepoolne surve lõimumiseks ainult eesti keele oskuse osas (jättes tähelepanuta lõimumise teised aspektid nagu kodanikuidentiteet ja osalus). Virumaal domineerib eestlaste seas eesti keele tähtsustamisel C-klaster ja teisest rahvusest elanike seas on üldse vähe kõrgema eestikeelsusega klastritesse kuulujaid. Siit järeldub, et ühekülgne nõudlikkus eesti keele oskuse suhtes ilma sellega kaasneva kaasamis- ja osalemisvalmiduseta ei too kaasa teisest rahvusest inimeste suuremat lõimitust Eesti ühiskonda isegi mitte keeleoskuse mõõtmes.

Kõrgema osaluse klastritesse kuulub nii eestlaste (A, D ja E) kui ka teisest rahvusest elanike puhul (A, C ja B) Tallinnas suhteliselt rohkem inimesi kui Virumaal ja muudes piirkondades. See näitab, et seal, kus eestlased ise aktiivsemalt ühiskondlikus elus osalevad (Tallinnas), on ka teisest rahvusest elanike osaluse tase kõrgem. Seda, et tegemist ei ole ainult soodsa keskkonna mõjuga (Tallinnas rohkem võimalusi osalemiseks) näitavad muude piirkondade ja Virumaa suhteliselt sarnased osaluse näitajad (ehkki (Ida-)Virumaal on osaluse võimalusi vähem kui muudes Eesti piirkondades).

Käesolev uuring näitas, et lõimdimensioonide kaudu on võimalik kirjeldada ja analüüsida lõimumise kulgu Eesti elanikkonnas ja selle alagruppides. Probleemiks on lähtetunnuste valik dimensioonide moodustamiseks, mille kriitiline analüüs ei mahtunud käesoleva töö raamidesse. Eestlaste ja teisest rahvusest elanike lõimdimensioonide alusel läbi viidud klasteranalüüs tõi lõimumise kontekstis välja Eesti elanikkonna sisemiselt mitmekesise struktuuri, mis ei lange kokku formaalsete klassifikaatoritega. Klasteranalüüsi probleemiks on mitmete klastrimudelite võimalikkus ja klastrirühmade suur sisemine heterogeensus, mille tõttu klastrit keskmiselt iseloomustavad jooned ei ole ühtmoodi omased kõigile klastrisse kuulujatele. Uuring näitas ka, et nii lõimdimensioonide kui ka klastritepõhine analüüs on korratavad erinevates küsitletute valimites, ning et saadavad tulemused

on võrreldavad ja sobivad seetõttu lõimumises asetleidvate muutuste kirjeldamiseks ajas.

Klasteranalüüs tõi välja nii eestlaste kui ka teisest rahvusest elanike mitmekülge (tasakaalustatud) lõimumisvalmiduse/lõimumismustrid, mille poole võiks püüelda ja millest lähtuvalt ka lõimumismeetmeid kavandada. Selgusid ka osalise ja vähese lõimumisvalmiduse tüübid/lõimumistüübid ja soovitavad trajektoolid nende liikumisel suurema lõimumisvalmiduse/lõimumistaseme poole.

Konkreetsete dimensioonide ja klastrite täpsest kirjeldusest ja sinna kuulujate konkreetsetest omadustest olulisem on mitmemõõtmelise mõtteviisi juurdumine lõimumistemaatika käsitlemisel ehk arusaamine sellest, et inimeste käitumine ja hoiakud lõimumisel ei ole kirjeldatavad ega mõjutatavad üksiktunnuste kaudu, et tegemist on kompleksse nähtusega, mida mõjutavad koosmõjus paljud erinevad tegurid.

8.7 Metoodika

Lõimdimensioonid

Teisest rahvusest elanike kodanikuidentiteedi indeksi koosseisu lülitati järgmised tingimused (iga täidetud tingimus andis ühe loendusballi):

- Eesti kodakondsus (EV kodakondsuse omamine);
- Eesti kodakondsuse väärtustamine (Eesti kodakondsuse soovimine oma pere liikmele);
- valimisõiguse kasutamine (osa võtnud vähemalt ühest järgmistest valimistest: 2013. a. kohaliku omavalitsuse volikogu valimised, 2014. a. Europarlamendi valimised, 2011. a. Riigikogu valimised);

- d) kodakondsuse seostamine poliitilise aktiivsusega (kindel nõustumine sellega, et Eesti kodakondsust soovitakse kuna „Eesti kodakondsus annab võimaluse käia valimas ja osaleda Eesti poliitilises ja ühiskondlikus elus“);
- e) subjektiivne mõjukus kodanikuna (nõustumine väitega „asjade käik riigis sõltub rahva valikutest, st ka minust ja minusugustest“);
- f) ühtekuuluvustunne Eestiga (Eesti nimetamine ainsa kodumaana);
- g) ühtekuuluvustunne eesti rahvaga (peab ennast ainult, peamiselt või samavõrra oma rahvusega ka Eestimaa rahva hulka kuuluvaks);
- h) kodakondsuse seostamine ühtekuuluvustundega (nõustumine väitega „Eesti kodakondsust soovitakse sellepärast, et see annab ühtekuuluvustunde Eestiga“).

Kokku oli vastajal võimalik selle indeksi väärtuseks saada 0 (kui ei saanud ühtegi loenduspalli) kuni 8 palli (kui sai palli iga tingimuse eest).

Kodanikuidentiteedi indeksi lähtetunnused on (väikeste sõnastuslike muudatustega) samad, mille alusel moodustati see indeks 2011. aasta monitooringu andmete põhjal.⁴ Näiteks on põhiseaduse mõttes eesti rahva hulka kuulumine asendatud Eestimaa rahva hulka kuulumisega (sest küsimuste jaotuste võrdlemine 2011. aasta ja 2010. aasta uuringutes ei näidanud suurt erinevust). Põhiliseks probleemiks selle indeksi puhul on nimetatud Eesti kodakondsuse omamise lülitamist indeksi koosseisu. Käesolevas uuringus jätsime selle tunnuse sisse põhiliselt selleks, et säilitada võrreldavust 2011. aasta andmete põhjal varem tehtud indeksiga.

⁴ Kruusvall, J. (2013) Lõimumise dimensioonid ja klastrite moodustamine. Lõimumisvaldkonna sotsiaalsete gruppide uuring. Uuringu raport (lk. 12-41). Tallinn: TLÜ RASI

Varasemad uuringud on näidanud Eesti kodakondsuse omandamise valdavalt instrumentaalset funktsiooni ja nõrka seost identiteediga. Indeksist saab aga vastaja kodakondsuse instrumentaalsust (ehk mitte-identiteedilist) väljendada ka kriteeriumitele (d) ja (h) mitte vastates, seega kodakondsuse väljajätmine instrumentaalsuse aspekti ei vähendaks. Samas ka kodakondsuse instrumentaalne funktsioon võib olla ühtekuuluvust soodustav, nimelt Durkheimi orgaanilise solidaarsuse mõttes (kodakondsuse omamine teeb suuremal määral võimalikuks osalemise koos eestlastega ühiskonna tööjaotuslikes struktuurides, mis omakorda suurendab eestlaste ja teisest rahvusest kodanike vastastikust sõltuvust ja paneb ühiselt soovima seda, et ühiskond oleks jätkusuutlik). Kodakondsuse eest saadav pall selles indeksis on vaid üks kaheksast tingimusest ja indeksi üldist jaotust märkimisväärselt ei muuda (ilma kodakondsuseta sama indeksi korrelatsioon esialgse indeksiga on 0,96). Edaspidi on aga mõeldav Eesti kodakondsuse käsitlemine taustatunnusena ja selle väljajätmine kodanikuidentiteedi indeksist.

Teisest rahvusest elanike eestikeelsuse indeks moodustati järgmistest tingimustest loendamise teel (iga tingimuse täidetud andis ühe loenduspalli):

- a) eesti keele oskuse hinnang – võimeline vähemalt suhtlema eesti keeles;
- b) eestikeelne suhtlus eestlastega – vähemalt üks eestikeelne püsisuhtlus eestlastest vestluspartneritega (perekonnaliikmetega, sugulastega; töö- või õpingukaaslastega; naabritega; sõpradega; äri- ja koostööpartneritega; huviringi-, klubi-, trenni- vm kaaslastega; ametnikega riigiasutustes jm);
- c) eesti keele hoidmine suhtluses – on vähemalt üks suhtlusliik, mille puhul alustatakse või jätkatakse suhtlust eesti keeles (suhtlemine müüja, teenindajaga; suhtlemine ametiasutuses

ametnikuga; suhtlemine võõra inimesega tänaval, bussis, pargis jm avalikus kohas);

- d) eestikeelse meedia olulisus infoallikana – vähemalt üks eestikeelne meediakanal küsimustikus esitatud loetelust on oluline infoallikas (Eesti Televisioon, teised eestikeelsed telekanalid, eestikeelsed raadiokanalid, eestikeelsed ajalehed, eestikeelsed uudisteportaalid, veebileheküljed).

Kokku oli vastajal võimalik selle indeksi väärtuseks saada 0 (kui ei saanud ühtegi loenduspalli) kuni 4 palli (kui sai palli iga tingimuse eest).

Selle indeksi puhul nimetasime 2013. aasta uuringuaruandes probleemidena eesti keele oskuse sisaldumist indeksis ja eestikeelse meedia olulisuse sobivust lähtetunnuseks. Käesolevas uuringus lähtusime siin jällegi võrreldavuse huvidest ja indeksi koosseisu ei muutnud, ka ei võimaldanud uuringu maht sügavamalt analüüsi tunnuste väljajätmise mõjust dimensiooni omadustele.

Teistest rahvustest elanike ja eestlaste osaluse indeks moodustati järgmiste tingimuste loendamise teel (iga tingimuse täidetud andis ühe loenduspalli):

- a) usaldus Eesti riigiinstitutsioonide vastu – vähemalt ühe institutsiooni usaldamine küsimustikus esitatud loetelust (valitsus, Riigikogu, president, politsei, kaitseväge);
- b) huvi Eesti sisepoliitika vastu – huvitab väga või üldiselt huvitab;
- c) poliitiline aktiivsus väljaspool valimisi – osalemine vähemalt ühes poliitilises aktsioonis küsimustikus esitatud loetelust, milleks on: osa võtnud avalikust koosolekust, kus arutatakse poliitilisi või sotsiaalseid probleeme; osa võtnud meelevaldusest, piketist;

andnud oma allkirja üleskutsele, protestiavaldusele, petitsioonile; kandnud poliitilise sõnumiga märki või linti, kasutanud kleepsu; pöördunud ideede-ettepanekutega isiklikult mõne poliitiku või kõrge ametniku poole; osalenud poliitilises arutelus internetis (kirjutanud artikli, saatnud e-kirja, kommentaari); liitunud mõne poliitilise sisuga pooldamise või protestikampaaniaga Facebookis vm suhtlusvõrgustikus; protesti märgiks mitte osalenud valimistel;

d) enese tundmine pädevana poliitikas osalemiseks (nõustumine väitega „Ma arvan, et olen poliitikas piisavalt pädev, minu seisukohad võiksid teistelegi huvi pakkuda“);

e) osalemine kodanikuühendustes - on mõne ühenduse või seltsi liige (nt korteriühistu, kultuuri- või spordiselts, noorteklubi, heategevusselts, ametühing või poliitiline erakond);

f) osalemine kultuuri ja spordi suurüritustel – osalemine vähemalt ühel üritusel küsimustikus esitatud loetelust: vabariiklik laulu- ja tantsupidu, maakondlikud laulu- ja tantsupeod, Eesti Vabariigi sünnipäeva üritused, teised suured kultuuriüritused, vabaõhuetendused, kontserdid jms; rahvaspordiüritused (linnamaratonid ja –jooksud, rallid, jooksud, suusamaratonid jms).

Kokku oli vastajal võimalik selle indeksi väärtuseks saada 0 (kui ei saanud ühtegi loenduspalli) kuni 6 palli (kui sai palli iga tingimuse eest).

Selle indeksi puhul on väidetud, et poliitiliste institutsioonide usaldamine (mis sõltub ka valitsuse koosseisust) osaluse mõistega hästi ei haaku. Meie indeksis on aga see usalduse mõõde sees suhteliselt lõdva tingimusena (loetletud institutsioonidest vähemalt ühe usaldamine) ja kui andmeid

vaadata, siis 2015. aastal ei usalda ühtki nendest ainult 16%. See tähendab, et siin saab indeksi määratlemisel vähemalt ühe palli 84% vastajatest (ja korrelatsioon esialgse indeksi ja usalduse punkti väljajätmisega indeksi vahel on 0,97 ehk selle usalduse tunnuse mõju on väga väike). Kui vaadata sisuliselt, siis kõige enam usaldati loetletud institutsioonidest politseid (seda usaldas 83% vastanutest) ehk praktiliselt kõik, kes usalduse eest selles indeksis punkti said, said selle politsei usaldamise eest. Politsei kui mittepoliitilise institutsiooni usaldamist on aga juba rohkem võimalik ka osalusega seostada: usaldab politseid – järelikult on tundnud huvi korrakaitse jms politsei tegevuse valdkonna vastu, järelikult on valmis politsei abi paluma mitmesuguste probleemide lahendamisel jne.

Teise probleemina tõime 2013. aasta aruandes välja, et kultuurilist osalust mõõdetakse suurüritustel osalemise kaudu, mitte aga meedia vahendusel ürituste jälgimise kaudu. Käesoleva uuringu küsimustikku on sisse lülitatud ka meedia kaudu jälgimine, aga jällegi võrreldavuse huvides me seekord veel osaluse indeksi koosseisu ei muutnud. Küll aga võiks seda arvesse võtta tulevastes uuringutes.

Eestlaste kaasamisvalmidust mõõtvat loendusindeksi koosseisu lülitati järgmised tunnused:

- nõustumine väitega „Erinevate kultuuride kokkupuude on Eesti ühiskonda rikastav, viib seda edasi“;
- nõustumine väidetega „mitte-eestlaste kaasamine Eesti majanduse juhtimisse ja arendamisse on Eestile kasulik“ ja/või „mitte-eestlaste kaasamine Eesti riigi juhtimisse on Eestile kasulik“;
- venekeelsete riigikogu ja KOV saadikute suurema aktiivsuse pidamine vajalikuks tingimuseks venekeelse elanikkonna aktiivsema osaluse soodustamisel Eesti avalikus elus;

d) nõustumine väitega „mitte-eestlaste arvamusi tuleks paremini tunda ja nendega senisest rohkem arvestada, sest nad on tähtis osa ühiskonnast“;

e) kindel nõustumine väitega, et Eesti kodakondsust soovitakse kuna „Eesti kodakondsus annab võimaluse käia valimas ja osaleda Eesti poliitilises ja ühiskondlikus elus“;

f) kindel nõustumine väitega, et „Eesti kodakondsust soovitakse sellepärast, et see annab ühtekuuluvustunde Eestiga“;

g) mittenõustumine sellega, et Eesti kodakondsuse mitteomamise põhjuseks on see, et „Eesti kodakondsust ei peeta oluliseks ega mainekaks“;

h) Eesti kodakondsuse omamise pidamine oluliseks teguriks tööalasel edasijõudmisel ja karjääri tegemisel tänases Eestis.

Kokku oli vastajal võimalik selle indeksi väärtuseks saada 0 (kui ei saanud ühtegi loenduspalli) kuni 8 palli (kui sai palli iga tingimuse eest).

Eesti keele tähtsustamist mõõtvat loendusindeksi koosseisu lülitati järgmised tunnused:

- end Eestiga siduvaks asjaoluks peetakse eesti kultuuri ja keele väärtustamist;
- teisest rahvusest inimeste puhul peetakse Eesti kodakondsuse mitteomamise põhjuseks nende suutmatust eesti keelt ära õppida;
- venekeelse elanikkonna aktiivsema osalemise soodustamiseks Eesti avalikus elus peetakse väga vajalikuks eesti keele paremat valdamist ja julgemat kasutamist vene elanikkonna arvamustliidrite poolt;

- d) eestikeelne suhtlus venekeelsete inimestega – vähemalt kolm erinevat eestikeelset püsisuhtlust venekeelsete vestluspartneritega (perekonnaliikmetega, sugulastega; töö- või õpingukaaslastega; naabritega; sõpradega; äri- ja koostööpartneritega; huviringi-, klubi-, trenni- vm kaaslastega; ametnikega riigiasutustes jm);
- e) eesti keele hoidmine suhtluses venekeelsete partneritega – kõigi nelja suhtlusliigi puhul alustatakse ja jätkatakse suhtlust eesti keeles (suhtlemine müüja, teenindajaga; suhtlemine ametiasutuses ametnikuga; suhtlemine võõra inimesega tänaval, bussis, pargis jm avalikus kohas);
- f) ei pea õigeks venekeelsete subtiitrite lisamist eestikeelsetele telesaadetele.

Kokku oli vastajal võimalik selle indeksi väärtuseks saada 0 (kui ei saanud ühtegi loendusalli) kuni 6 palli (kui sai palli iga tingimuse eest).

Eestlaste lõimdimensioonide moodustamisel saime me kasutada ainult neid tunnuseid, mis olid küsimustena olemas juba 2011. aasta integratsiooni monitooringus, et tagada võrreldavus selle varasema uuringu andmetega. Indeksite koosseis vajab kindlasti edasist kriitilist ja metoodilist analüüsi, ent see ei mahtunud käeoleva uuringu raamidesse.

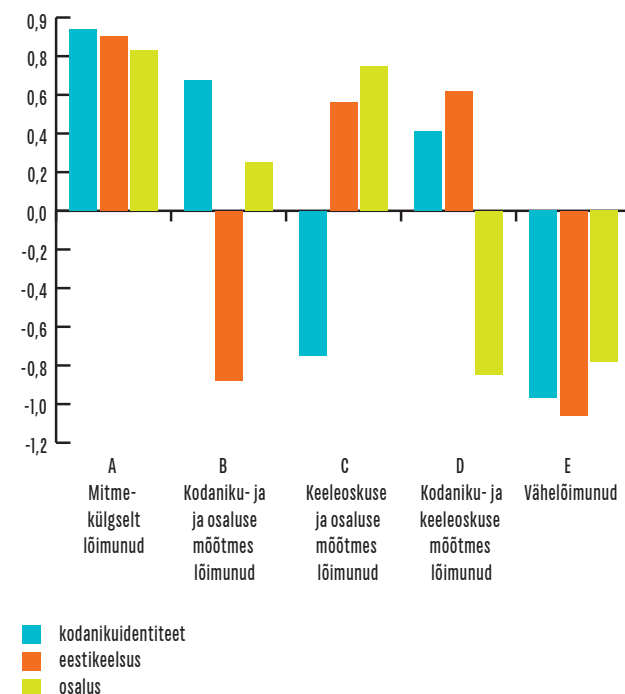
Klasteranalüüs

Nii eestlaste kui ka teisest rahvusest elanike küsitlusandmete klasteranalüüs viidi läbi lõimdimensioonide alusel, kasutades SPSS tarkvara K-Means meetodit. Klasteranalüüsi probleemiks on, et selle käigus võib saada mitmeid klasterimudeleid, mis erinevad üksteisest nii klastrite arvu kui ka sisu poolest. Kindlat kriteeriumi mudeli valikuks ei ole (pakutud on F-statistiku võimalikult ühtlast jagunemist klastrite vahel). Käesolevas uuringus seadsime analüüsile kaks tingimust: saadav klasterimudel peaks olema võrreldav 2011. aasta integratsiooni monitooringu andmete analüüsile saadud mudeliga (nii arvuliselt kui ka sisuliselt peaksid tekkinud sarnased klastrid) ja mudelis peaksid selgelt eristuma mitmekülgset lõimunud/lõimumisvalmis ja vähelõimunud/vähese lõimumisvalmidusega respondentide klastrid. Nendele tingimustele vastas teisest rahvusest elanike puhul viie klastrite mudel ja eestlaste puhul kuue klastrite mudel.

Kuna lõimdimensioonide jaotused osutusid 2015. aastal 15–74-aastaste vanusegrupis ja 15+ vanusegrupis suhteliselt sarnasteks, siis otsustasime eraldi klasteranalüüsi 15–74-aastaste grupis mitte teha, vaid võrrelda 15+ vanusegrupi analüüsi tulemusi 2011. aasta tulemustega.

Joonisel 8.10. on esitatud 2011. aasta monitooringu andmete alusel 2013. aastal tehtud klasteranalüüsi tulemused, mida saame võrrelda käesoleva uuringu tulemustega (joonis 8.8).

Joonis 8.10. Teisest rahvusest elanike lõimdimensioonide standardiseeritud keskmised klastergruppide lõikes (Integratsiooni monitooring 2011)

Näeme, et mitmekülgset loimunute (klaster A) ja vähe-loimunute (klaster E) puhul on dimensioonide suunitluse pilt enam-vähem sarnane. B-klaster (kodaniku- ja osaluse mõtmes loimunud) oleks ka juba 2011 aasta andmete analüüsi puhul võinud nimetada ainult kodanikuidentiteedi mõtmes loimunuteks, sest osaluse mõõtme erinevus on üsna lähedal üldisele keskmisele. C-klaster (keeleskuse ja osaluse mõtmes loimunud) on nüüdseks saanud ainult osaluse mõtmes loimunud, sest keeleskuses dimensioon jääb nüüd selle klasteri puhul pigem üldkeskmisest allapoole. Ühiseks jooneks on aga selle klasteri puhul keskmisest madalam kodanikuidentiteet ehk teatav kriitiline suhtumine Eesti ühiskonda. D-klaster (kodaniku- ja keeleskuse mõtmes loimunud) on nüüd muutunud eestikeelsuse mõtmes loimunuteks, sest vähenenud on selle klasteri kodanikuidentiteedi tase. Ühiseks jooneks on selle klasteri puhul mõlemas mudelis keskmisest madalam osaluse tase ühiskondlikus elus ja kultuurielus.

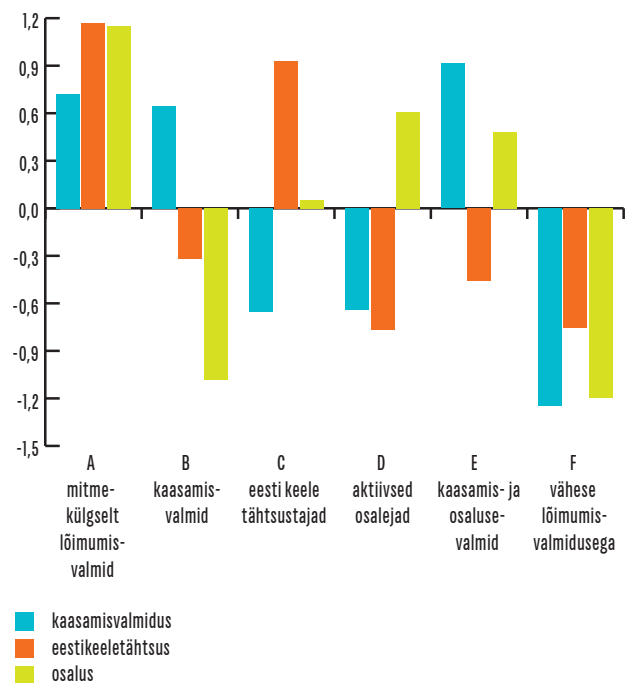
Seega võime tõdeda, et need kaks klasterimudelit on omavahel võrreldavad ja ilmnevad erinevused on tõlgendatavad. Samas ei ole võimalik üheselt jälgida, kas sama nimetusega klasterisse kuuluvad eri uuringute puhul samade omadustega inimesed, ja kas muutused klasterit iseloomustavates loimdimensioonide konfiguratsioonides tulenevad inimeste hoiakutes toimunud muutustest või klasterikoosseisu muutumisest.

Ka eestlaste loimdimensioonide klasteranalüüsi tegemisel saime 2011. aasta monitooringu andmestikus tehtud analüüsiga üsna sarnase tulemuse (joonis 8.12, võrdle joonis 8.9), seetõttu toome allpool välja vaid olulised erinevused.

2011. aasta eestlaste C-klaster erineb 2015. aasta samast klasterist selle poolest, et siin on osaluse näitaja üldisel keskmisel tasemel. E-klasteri puhul olid 2011. aastal nii kaasamisvalmiduse kui ka osaluse dimensioonid üldisest keskmisest oluliselt kõrgemad (ning ka eesti keele tähtsustamine erines negatiivses suunas vähem keskmisest) ja seetõttu nimetasime sellesse klasterisse kuulujaid sellel aastal „kaasamis- ja

osalemisvalmiteks“. Väiksemaid muutusi on ka teiste klasterite (näiteks klasterite A ja F) konfiguratsioonis. Kas ilmnenud muutused on seotud sellega, et püsiva klasterikoosseisu juures on muutunud inimeste hoiakud või sellega, et on muutunud klasteri koosseis, ei ole uuringute erinevate valimite tõttu otseselt võimalik kindlaks teha.

Joonis 8.11. Eestlaste loimdimensioonide standardiseeritud keskmised väärtused klasterigruppide lõikes (Integratsiooni monitooring 2011)

Kokkuvõttes tõestas nii loimdimensioonide kui ka loimklasterite analüüs 2011. aasta ja 2015. aasta võrdluses nende kuuete tunnuste suhteliselt suurt reliaablust (korratavuse ja ajas püsivuse mõttes), nende valiidsus (kas nad mõõdavad seda, mida soovitakse) ja sisemine konsistentsus (indeksite lähtetunnuste kokkusobivus) vajavad aga veel täiendavat kriitilist analüüsi.

8.8 Lisad

Tabel 8.18. Teisest rahvusest elanike lõimklastrite koosis demograafiliste ja muude taustatunnuste järgi (protsentuaalne jaotus või keskmine väärtus)

		A Mitmekülgsest lõimunud	B Kodanikuidenteedi mõõtnes lõimunud	C Osaluse mõõtnes lõimunud	D Eestikeelsuse mõõtnes lõimunud	E Vähelõimunud	Kokku
	N	139	106	116	174	180	714
	%	20	16	16	24	25	100
%							
sugu	mees	47	28	54	38	54	45
	naine	53	72	46	62	46	55
vanus	15-24	12	4	8	17	8	10
	25-39	34	25	14	30	19	25
	40-54	25	14	32	22	22	23
	55-64	17	27	26	17	19	21
	65+	12	30	21	14	31	21
haridus	alla keskhariduse	6	18	9	13	19	13
	kutse	6	8	9	10	17	11
	keskeriharidus	27	47	33	28	37	34
	üldkeskharidus	18	19	16	25	17	19
	kõrgharidus	43	9	34	23	10	23
kodakondsus	Eesti kodanik	87	44	32	75	16	51
	Venemaa kodanik	6	25	37	12	46	25
	muu riigi kodanik	1	5	4	1	4	3
	määratlemata kodakondsusega	6	26	27	13	33	21
piirkond	muu Eesti	35	13	10	36	22	25
	Tallinn	57	51	53	48	24	45
	sh Lasnamäe	(21)	(28)	(28)	(16)	(12)	(20)
	Ida- Virumaa	8	36	36	16	54	30
majanduslik toimetulek	elame hästi	14	2	5	6	3	6
	saame hakkama	56	42	34	53	34	44
	on raske hakkama saada	24	39	38	27	35	32
	on väga raske hakkama saada	5	17	21	13	26	17
tegevusala	vastutavad töötajad	32	9	23	22	4	17

	täidesaatvad töötajad	34	44	30	34	28	33
	mittetöötavad	34	48	46	44	68	49
üldine rahulolu	madalam	29	46	46	46	56	45
	keskmine	36	36	36	34	27	33
	kõrgem	36	18	18	20	16	22
eesti keele oskus	ei oska üldse	1	15	21	-	34	14
	passiivne oskus	21	78	62	28	61	48
	aktiivne oskus	78	7	17	72	4	38
põlvkond	välissündinud	22	36	56	26	61	40
	mõlemad vanemad välissündinud	44	39	26	33	24	32
	üks välissündinud vanem	17	9	6	18	8	12
	mõlemad vanemad Eestis sündinud	18	16	12	23	8	15
Keskmine arv							
	eestlastega suhtlemise püsivõrgustike arv	4,5	2,7	3,1	3,9	1,9	3,2
	eestlastega suhtlemise sfääride arv	6,3	3,3	3,7	5,6	2,6	4,3
	valmisolek osaleda eestlastega kollektiivides	2,4	2,2	2,1	2,2	1,6	2,1
	positiivne hoiak mitmekultuurilise ühiskonna suhtes (väidete arv)	2,5	2,6	2,5	2,2	2,4	2,4

Tabel 8.19. Eestlaste lõimklastrite koosseis demograafiliste ja muude taustatunnuste järgi (protsentuaalne jaotus või keskmine väärtus)

		A mitmekülgset lõimumisvalmid	B kaasamisvalmid	C eesti keele tähtsustajad	D aktiivsed osalejad	E keskmiselt kaasamis- ja osalusvalmid	F vähese lõimumisvalmidusega	kokku
	N	99	73	112	89	78	49	500
	%	20	14	22	18	16	10	100
%								
sugu	mees	47	41	46	53	40	53	46
	naine	53	59	54	47	60	47	54
vanus	15-24	13	18	21	6	23	10	16
	25-39	23	19	26	39	27	17	26
	40-54	30	25	21	26	18	29	24
	55-64	11	11	14	12	13	15	13
	65+	22	27	18	18	19	29	21

haridus	alla keskhariduse	10	32	26	4	14	27	18
	kutseharidus	8	12	6	6	5	4	7
	keskeriharidus	27	26	32	30	37	37	31
	üldkeskharidus	12	11	20	25	20	18	18
	kõrgharidus	43	19	16	35	24	14	26
piirkond	Tallinn	36	19	14	34	27	10	24
	muu Eesti	61	74	75	61	65	80	68
	Virumaa	3	7	11	6	9	10	7
majanduslik toimetulek	elame hästi	23	14	11	20	20	6	16
	saame hakkama	58	38	53	53	63	71	55
	raske toime tulla	19	48	37	27	16	22	28
tegevusala	vastutavad töötajad	45	13	10	41	24	17	26
	täidesaatvad töötajad	22	14	35	28	24	31	26
	mittetöötavad	33	74	54	30	52	52	48
üldine rahulolu tase	madalam	18	41	42	22	15	35	29
	keskmine	36	38	29	43	56	45	40
	kõrgem	45	21	29	35	28	20	31
vene keele oskus	ei oska üldse	1	4	9	3	3	2	4
	passiivne oskus	44	48	49	38	37	55	45
	aktiivne oskus	55	48	42	59	60	43	51
<i>Keskmine arv</i>								
	teisest rahvusest inimestega suhtlemise püsivõrgustike arv	3,5	2,3	2,3	3,5	3,2	2,1	2,8
	teisest rahvusest inimestega suhtlemise sfääride arv	3,5	2,5	2,2	3,5	3,1	2,1	2,8
	valmisolek osaleda kollektiivides, kus on ka teisest rahvusest inimesi (arv)	1,2	1,3	0,8	1,0	1,3	0,9	1,1
	positiivne hoiak mitmekultuurilise ühiskonna suhtes (väidete arv)	2,1	2,1	1,5	1,8	2,1	1,7	1,9

